

Пераклады,
якія
злучаюць
стар. 5

Вольналюбівы
намад
з Усходу
стар. 12

Апалае
лісце
памяці
стар. 13

Дні літаратуры Узбекістана ў Беларусі

У імя векавой дружбы

СПЕЦЫАЛЬНЫ
ВЫПУСК

Фота Кастуся Дробава.

Адным з мерапрыемстваў XXX Мінскай міжнароднай кніжнай выстаўкі-кірмашу, асноўнымі арганізатарамі якой выступаюць Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь і ВК ТАА «Макбел», стануць Дні літаратуры Узбекістана ў Беларусі, падрыхтаваныя Саюзам пісьменнікаў Беларусі сумесна з пісьменніцкай арганізацыяй Узбекістана. Святочная падзея, пачатак якой адбудзецца ў сталічным Доме літаратара 20 сакавіка, працягнецца пяць дзён і збярэ ў Мінску майстроў слова з усходняй краіны. У праграме — круглыя сталы па пытаннях літаратурнай дыпламатыі, выстаўкі кніг і фатаграфій, паэтычныя вечарыны, экскурсіі па знакавых месцах Беларусі, а таксама ўдзел у Міжнародным сімпозіуме «Пісьменнік і час. Някніжны свет». Дэлегацыя ўзбекскіх літаратараў возьме ўдзел і ў іншых мерапрыемствах XXX Міжнароднай кніжнай выстаўкі.

Год 2023-і юбілейны не толькі для мінскага форуму, але і, што сімвалічна, для адносін Беларусі і Узбекістана. Сёлета дзве краіны адсвяткавалі 30-годдзе плёнага супрацоўніцтва. За гэты час былі дасягнуты немалыя поспехі на ніве ўмацавання міжкультурных сувязей: падпісаны Мемарандум паміж пісьменніцкімі арганізацыямі краін-партнёраў, ва Узбекістане прайшлі Дні культуры і кіно Беларусі, тады як у Беларусі — Дні культуры Узбекістана, свет пабачылі кнігі перакладаў беларускіх пісьменнікаў на ўзбекскую мову і ўзбекскіх — на мову беларускую, у цэнтральнай частцы Ташкента быў устаноўлены бюст Якуба Коласа. У 2019 годзе беларускую сталіцу таксама ўпрыгожыў новы помнік — бюст узбекскага паэта, мысліцеля і дзяржаўнага дзеяча, які жыў у XV стагоддзі, Алішэра Наваі, створаны па эскізным праекце малядога скульптара Максіма Макарэвіча.

«ЛіМ»-акцэнт

Віншаванне. Прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка павіншаваў Папу Рымскага Францыска з 10-й гадавінай урачыстага пачатку Пантыфікату. «Увесь гэты час Вы плённа працавалі на карысць міру, спакою і справядлівасці, дзяліліся з людзьмі святлом і мудрасцю, — адзначыў Кіраўнік дзяржавы і дадаў: — Згодны з Вамі, што ўвесь свет — гэта брацкія сувязі, заснаваныя на прабачэнні, яднанні, прымірэнні, а не на прыгнёце, паглыннанні і навязванні сваіх поглядаў. Гэта адзін з пасылаў, якіх Беларусь прытрымліваецца ў рамках абвешчанага Года міру і стваральнай працы».

Канстытуцыя. Прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка павіншаваў суайчыннікаў з Днём Канстытуцыі. Ён адзначыў, што Асноўны Закон краіны адлюстроўвае шматвяковае імкненне беларусаў самім вызначаць свой шлях развіцця, жыць у незалежнай дзяржаве, сваёй працай забяспечваць дабрабыт грамадства. «Абноўленая ў пераломны для краіны час Канстытуцыя захавала асноўныя прынцыпы міралюбнасці, сацыяльнай справядлівасці, павагі да дасягненняў мінулага, пераемнасць традыцыйных каштоўнасцей беларускага народа, стала надзейнай асновай для ўмацавання грамадскага адзінства, сацыяльна-палітычнай стабільнасці, зладжанай і эфектыўнай работы ўсіх галін улады», — падкрэсліў Кіраўнік дзяржавы.

● Часовая экспазіцыя «Канстытуцыя — галоўны дакумент краіны» працуе ў Музеі сучаснай беларускай дзяржаўнасці. Выстаўка адлюстроўвае храналогію станаўлення канстытуцыйных асноў краіны, распавядае аб ходзе падрыхтоўкі і прыняцця Канстытуцыі 1994 года, унясенні ў яе змяненняў і дапаўненняў. У экспазіцыі прадстаўлены арыгінальныя экзэмпляры Канстытуцый розных гадоў з Нацыянальнага архіва, друкаваныя выданні са збору Прэзідэнцкай бібліятэкі і матэрыялы з фондаў Нацыянальнага гістарычнага музея. Праект падрабязна раскрывае асноўныя палажэнні Канстытуцыі, яе ролю і месца ў сістэме дзяржаўнага ўладкавання краіны.

Праект. Выстаўка да 100-годдзя стварэння Дома-музея І з’езда РСДРП «Сведка часу» адкрылася ў Доме-музеі, інфармуе БелТА. «Сёння гэты музей — адзін з найстарэйшых у нашай сталіцы. Ён знаходзіцца ў знакавым месцы: у самым цэнтры горада Мінска. Гэта той куток, які захоўвае гістарычную памяць», — адзначыў падчас адкрыцця першы намеснік міністра культуры Валерый Грамада. Сёння наведвальнікі могуць пазнаёміцца з тагачаснымі перыядычнымі выданнямі, рэдкамі фатаграфіямі і іншымі гістарычнымі рэчамі ў дзвюх залах музея. На сценах можна ўбачыць фатаграфіі вядомых людзей, якія наведвалі музей, у прыватнасці Фідэля Кастра.

Вярнісаж. Часовая выстаўка да 85-годдзя з нараджэння мастака Аляксандра Дзямарына адкрылася ў Беларускай дзяржаўнай гісторыі Вялікай Айчыннай вайны. Яна ўяўляе сабой рэтрэспектыву твораў мастака, выкананых у розныя перыяды яго жыцця. У аснове экспазіцыі — графічныя лісты, створаныя да літаратурных твораў беларускіх і рускіх пісьменнікаў. Цэнтральнае месца займае знакавае для многіх выставак, прысвечаных вызваленню Беларусі, палатно «Пераправа. Год 1944». Дапаўняюць экспазіцыю дакументы, фотаматэрыялы і асабістыя рэчы мастака з архіва сям’і Аляксандра Дзямарына. Экспазіцыя будзе працаваць да 10 красавіка. Запланаваны куратарскія экскурсіі.

Навінка. Выдавецтва «Мастацкая літаратура» прэзентавала ў мінскай кнігарні «Светач» 23 том «Залатой калекцыі беларускай літаратуры», у які ўвайшлі творы Аркадзя Куляшова і Аляксея Пысіна. Укладанне, каментарыі і пасляслоўе да выдання зрабіла кандыдат філалагічных навук, дацэнт кафедры беларускай і замежнай літаратуры Беларускага дзяржаўнага педагогічнага ўніверсітэта імя Максіма Танка Таццяна Хоміч, таму і сама прэзентацыя перад студэнтамі другога курса філалагічнага факультэта гэтага ўніверсітэта стала адной з лекцый па беларускай літаратуры. Ад выдавецтва выступіў намеснік дырэктара Віктар Шніп, які расправёў пра кнігі, якія ўжо выйшлі ў серыі «ЗКБЛ» і якія рыхтуюцца да друку.

Рэгіён. Новую тэатралізаваную экскурсію «У гасці да пана Храптовіча» запускаюць у Гродне. Пра гэта паведамляе БелТА са спасылкай на Гродзенскі музей гісторыі рэлігіі. Інтэрактыўны практэкт дасць магчымасць адкрыць яшчэ адну старонку ў гісторыі горада: арганізатары прапануюць гасцям і жыхарам абласнога цэнтра пазнаёміцца з Кара-лем Храптовічам — уладальнікам палаца сярэдзіны XVIII стагоддзя, у будынку якога працуе музей. Экскурсія дасць магчымасць даведацца, што адбылася ў доме магната, што турбавала яго сям’ю, а таксама што радавала і цешыла сваякоў і самога дзяржаўнага і ваеннага дзеяча. Удзельнікаў праграмы таксама абядаюць навучыць этыкету XVIII стагоддзя.

Агляд афіцыйных падзей ад Яўгеніі ШЫЦЬКІ

стасункі

Дні літаратуры Узбекістана ў Беларусі

Напрыканцы мінулага года ў Ташкенце старшыні нацыянальных пісьменніцкіх арганізацый Беларусі і Узбекістана — Алесь Карлюкевіч і Сіражыддзін Саід падпісалі Мемарандум аб супрацоўніцтве. Звычайна такія дакументы з’яўляюцца своеасаблівымі дарожнымі картамі для рэалізацыі новых ініцыятыў. Так здарылася і ў гэтым выпадку. Дакумент не застаўся фармальным падыходам да літаратурнага сяброўства.

У час дыялогу ў сталіцы Узбекістана прагучалі многія ініцыятывы творчага пабрацімства. Кіраўнік аддзела міжнародных літаратурных сувязей СП Узбекістана прэзаік, літаратурны крытык, перакладчык Рысалат Хайдарава расказала пра шэраг кніг, якія складуць серыю лепшых твораў беларускай дзіцячай літаратуры ў перакладзе на ўзбекскую мову. Гучалі ў офісе пісьменніцкай арганізацыі Узбекістана і размовы пра выпуск тэматычных нумароў літаратурна-мастацкіх перыядычных выданняў, прысвечаных нацыянальным літаратурам: беларускай — ва Узбекістане, узбекскай — у Беларусі. Былі прапанаваны да рэалізацыі і іншыя творчыя праекты.

І паступова на працягу кароткага адрэзку часу абодва бакі выйшлі на тэму правядзення Дзён літаратуры Узбекістана ў Беларусі. І вось гэты яркі па сваім змесце форум пройдзе ў Мінску і Мінскай вобласці з 20 па 24 сакавіка ў межах XXX Мінскай міжнароднай выстаўкі-кірмашу. У гасці да беларускіх пісьменнікаў з Ташкента прыязджаюць галоўны рэдактар аб’яднанай рэдакцыі часопісаў «Шарк юлдузі» — «Звезда Востока» Сіражыддзін Рауф, выканаўчы дырэктар Фонда Алішэра Наваі Алімджон Даўлатаў, дарадца старшыні СП Узбекістана па пытаннях захавання заканадаўчых актаў пра дзяржаўную мову Салім Ашур, паэт і перакладчык, член Саюза пісьменнікаў Узбекістана, галоўны спецыяліст па рабоце з абласнымі аддзяленнямі і творчымі савета-мі Саюза пісьменнікаў Узбекістана Мікалай Ільін, паэт і перакладчык,

празаік, публіцыст, галоўны рэдактар газеты «Інсон ва канун» Кучкар Наркабіл. Дэлегацыя з пяці аўтар-этэтных літаратараў краіны дапамагла беларукаму боку скласці досыць цікавую і адметную праграму Дзён літаратуры Узбекістана ў Беларусі. Па-першае, яе важным складнікам стане круглы стол, прысвечаны беларуска-ўзбекскім літаратурным сувязям. Ён пройдзе ў мемарыяльнай зале Дома літаратара. Дарэчы, прагучыць у час гэтай размовы і тэма ўшанавання памяці ўзбекскага паэта Султана Джурі, які загінуў у час Вялікай Айчыннай вайны ў Беларусі, на Гомельшчыне. А публіцыст і прэзаік Кучкар Наркабіл, відаць, раскажа пра сваю кнігу, якая толькі што пабачыла свет у Ташкенце і прысвечана падзеям 1941 года на тэрыторыі Беларусі. Дарэчы, Кучкар Наркабіл, калі працаваў над падрыхтоўкай да напісання гэтай кнігі, не адзін раз прыязджаў у Беларусь, па-бываў у розных мясцінах, звязаных з драматычнымі падзеямі Вялікай Айчыннай вайны... У тым ліку — і ў Хатыні, і на месцы спаленай нямецка-фашысцкімі карнікамі вёскі Беразянка на Пухавіччыне.

У Доме літаратара і ў Цэнтральнай бібліятэцы г. Мінска імя Янкі Купалы пройдуць вечары, прысвечаныя творчасці Гафура Гуляма, Алішэра Наваі (нагадаем, што ў Беларусі творы Алішэра Наваі двойчы выходзілі ў перакладзе на беларускую мову асобнымі выданнямі). Творы класікаў узбекскай нацыянальнай паэзіі на гэтых творчых імпрэзах прагучаць у арыгінале, на ўзбекскай мове, і ў перастварэнні на

беларускую. Між іншым, у выдавецтве «Мастацкая літаратура» днямі павінен выйсці штогоднік перакладной літаратуры «Далягляды». На яго старонках сярод іншых яркіх твораў нацыянальных літаратур змешчаны і паэтычныя здзяйсненні Алішэра Наваі. У праграме Дзён літаратуры Узбекістана — і мерапрыемствы, якія пройдуць у музеях горада Мінска: у Дзяржаўным музеі гісторыі Вялікай Айчыннай вайны, Дзяржаўным музеі гісторыі беларускай літаратуры, Дзяржаўным літаратурна-мемарыяльным музеі Якуба Коласа.

Асаблівае месца ў праграме зойме сустрэча ў Коласаўскім музеі. Гасці з Ташкента памятаюць, якая повязь злучае імя, жыццё народнага паэта Беларусі Якуба Коласа з Узбекістанам. Многія экспанаты са скарбніцы гісторыка-літаратурнай памяці нагадаюць пра Ташкент, яго ваколіцы, пра тое, з якімі сардэчнымі пачуццямі прымалі беларускага паэта ва Узбекістане ў час Вялікай Айчыннай вайны.

— Дні літаратуры Узбекістана ў Беларусі, — каменціруе падзею старшыня Саюза пісьменнікаў Беларусі Алесь Карлюкевіч, — пачатак, узнаўленне добрай традыцыі прадстаўлення нацыянальных літаратур іншых краін у Рэспубліцы Беларусь. Такого кшталту падзеі будуць насіць сістэмны характар. У прыватнасці, мы вядзём перамовы пра такія мерапрыемствы з нацыянальнымі і пісьменніцкімі арганізацыямі Казахстана, Кыргызстана, Таджыкістана, Азербайджана. Спадзяёмся, што праз дні нашай літаратуры ў іншых краінах таксама здолеем годна прадставіць беларускую літаратуру.

Што важна, у мерапрыемствах Дзён літаратуры Узбекістана актыўны ўдзел прымуць і студэнты, якія прыходзілі авалодваць рознымі спецыяльнасцямі ў ВНУ Мінска з розных куточкаў Узбекістана.

Раман СЭРВАЧ

Дарагія ўдзельнікі XXX Мінскай міжнароднай кніжнай выстаўкі-кірмашу, шануюныя стваральнікі кніжнага свету, addаная служыцелі мастацтва слова!

Правядзенне ў братэрскай Рэспубліцы Беларусь Дзён узбекскай літаратуры — знамянальная падзея ў культурным жыцці дзвюх нашых краін. Актыўныя шматгадовыя сувязі нашых народаў, кантакты на дзяржаўным і грамадскім узроўнях, ініцыяваныя кіраўнікамі нашых краін, творчыя ўзаемаадносіны дзеячаў культуры, паэтаў, прэзаікаў, перакладчыкаў дазваляюць гаварыць сёння пра глыбокае ўзаема-пранікненне нашых культур, пра ўзбагачэнне нашага чытацкага і прафесійнага патэнцыялу дасягненнямі калег з братэрскіх рэспублік, пра жаданне яшчэ далей рухаць наперад наша творчае ўзаемадзеянне.

Такія факты ўзбагачэння нашых сувязей, як падпісанне Мемарандума паміж Саюзамі пісьменнікаў Узбекістана і Беларусі, адкрыццё помніка вялікаму Алішэру Наваі ў Мінску і Якубу Коласу ў Ташкенце, пераклады такіх папулярных аўтараў, як Янка Купала, Васіль Быкаў, Максім Танк і нашых сучаснікаў — Алеся Бадака, Алеся Карлюкевіча, Людмілы Рублеўскай, Алега Ждана на ўзбекскую мову, іх публікацыі асобнымі выданнямі і ў часопісе «Жахон адабіети» («Сусветная літаратура»),

а таксама прадстаўленне ў перакладах на беларускую мову ўзбекскіх аўтараў — Эркіна Вахідава, Абдулы Арыпава, Мухамада Алі — з’яўляюцца практычным увасабленнем вызначаных праграм і планаў па развіцці ўзаемадзеяння нашых літаратурных супольнасцей. З кожнай перакладзенай кнігай, з кожнай публікацыяй узрасце колькасць літаратараў і чытачоў, зацікаўленых у мастацкім патэнцыяле нашых краін, а літаратура, у сваю чаргу, дае плён эстэтычнага ўзбагачэння нашых грамадзян, спрыяе далучэнню іх да высокіх гуманістычных ідэалаў, талерантнасці, павязе да духоўнай спадчыны нашых народаў.

Я ўпэўнены, што Дні ўзбекскай літаратуры, якія праводзяцца ў Беларусі, паслужаць яшчэ большаму ўмацаванню нашай культурнай садружнасці, дазваляць узбагаціць і скарэктываваць планы актыўнага міжлітаратурнага абмену, усталяваць карысныя грамадскія сувязі для рэалізацыі пастаўленых задач.

Поспеху вам і творчага натхнення, дарагія сябры!

Старшыня Саюза пісьменнікаў Узбекістана
Сіражыддзін САІД

да ведама

Сяброўства без моўных меж

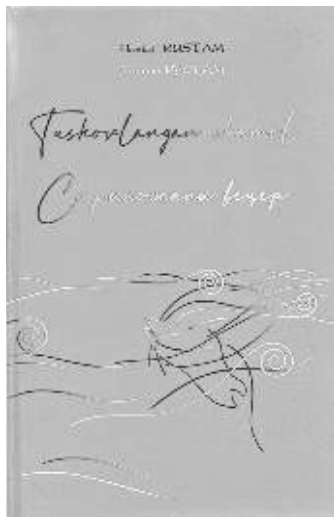
Паміж краінамі СНД існуюць не толькі эканамічныя, але і дастаткова цесныя культурныя сувязі, у тым ліку літаратурныя. Адным з такіх партнёраў Беларусі з’яўляецца Узбекістан. Напрыклад, паміж пісьменнікамі Міншчыны і гэтай цэнтральнаазіяцкай краіны склаліся добрыя адносіны ў галіне мастацкага перакладу.

У 2021 годзе паэтэса з горада Заслаўе Святлана Быкава здзейсніла пераклад з узбекскай мовы вершаў і дзённікавых

запісаў вядомай узбекскай паэтэсы, прэзаіка і журналіста Хасіят Рустам (Хасіят Рустамавай). Кніга выйшла пад назвай «Tushovlangan shamol / Стрыножаны вецер».

Узбекская пісьменніца Хасіят Рустам з’яўляецца аўтарам кніг «Дом на нябёсах», «Выратаванне», «Мантыя» і іншых. Вершы паэтэсы перакладзены на многія мовы народаў свету. Беларуская-ўзбекскае выданне знайшло не толькі грамадскі водгук, але і свайго чытача ў Беларусі.

Рагнед МАЛАХОЎСКІ

не абмініце

Рыхтуецца да выдання

Саадзи Шырази.

**Класік усходняга прыгожага
пісьменства ў хуткім часе стане
бліжэйшы да беларускага чыта-
ча. У Выдавецкім доме «Звязда»
рыхтуецца да выдання зборнік
паэзіі іранскага мастака слова
Саадзі (1210—1291 ці 1292) у пе-
ракладзе на беларускую мову.**

Саадзі Шыразі (болей вядомы як Саадзі) — яркі персідскі, іранскі паэт і пражак сярэднявечнага перыяду. Творчасць класіка носіць выразна сацыяльны і маральны характар. Саадзі шмат падарожнічні прыгносіў у мастацкія творы. Зуменне з простымі людзьмі, імаграмі, зладзеямі, рознымі крымімі кіраўнікамі... Лёсы тых, хто быў ворах супрацьпастаўляюцца лёсам

Над перастварэннем паэтычных твораў працуюць таленавітыя беларускія перакладчыкі Віктар Шніп, Алесь Бадак, Генадзь Аўласенка.

Раней у Выдавецкім доме «Звязда» пабачыла свет кніга паэзіі Амара Хаяма ў перакладзе на беларускую мову. Падтрымку ў выданні зборніка аказала Пасольства Ісламскай Рэспублікі Іран у Рэспубліцы Беларусь. Прэзентацыя кнігі Амара Хаяма адбылася летась, на XXIX Мінскай міжнароднай выстаўцы-кірмашы.

Сяргей ШЫЧКО

узнагароды

Адзначаны перакладчыкі з Паднябеснай

Дыпламамі рэдакцыйна-выдавецкай установы «Выдавецкі дом «Звязда» ўзнагароджана група кітайскіх перакладчыкаў мастацкай літаратуры.

Толькі што ў Паднябеснай пабачыла свет кніга «Выбраныя творы сучасных беларускіх пісьменнікаў». Над тым, каб яна з'явілася на свет, працавалі найперш перакладчыкі беларускай паэзіі і прозы на кітайскую мову — магістр па спецыяльнасці перакладу, загадчык кафедры рускай мовы Другога Пекінскага ўніверсітэта замежных моў Хань Сяое, магістр па спецыяльнасці перакладу, выпускніца Другога Пекінскага ўніверсітэта замежных моў, карэспандэнт канала *CGTN* на рускай мове Медыякарпарацыі Кітая Сінь Мэн, доктар філалагічных навук, прафесар Другога Пекінскага ўніверсітэта замежных моў Чжан Хуэйцінь. Калегі беларускіх мастакоў слова адзначаны за прапаганду беларускай літаратуры ў Кітаі.

Дзякуючы актыўным стасункам з Выдавецкім домам «Звезда» кітайскія перакладчыкі займелі бібліятэку твораў беларускай літаратуры — і ў папярвым і ў электронным выглядзе. Гэтыя тэксты сабраны ў Цэнтры даследаванняў Беларусі, які працуе ў Другім Пекінскім універсітэце замежных моў і які доўгі час узначальвала доктар філалагічных навук Чжан Хуэйцінь.

Мікола БЕРЛЕЖ

**«Не за сіними морамі,
не за високими горами...»**

Канал «Культура» Беларускага радыё запрашае слухачаў літаратурна-мастацкія і пазнавальныя праекты. Згодна з абноўленым раскладам, пачуць вершы беларускіх аўтараў у праекце «Адным штрыхом» можна тройчы на дзень. Раніцай і вечарам у праграме «Радыесерыял» гучыць твор Сельмы Лагерлёф «Пярсцёнак Лёвеншольдаў».

Праграма «Літаратурная анталогія» гэтым разам прапануе старонкі рамана Георгія Марчука «Кветкі правінцыі». У «Радыебібліятэцы» таксама тройчы на дзень слухайце твор Івана Шамякіна «Адна на падмоствах». Суботнім вечарам выхадзіць перадача «Літаратурныя гісторыі», дзе гучаць апавяданні айчынных аўтараў.

У праекце «Прачулым радком» у выхадныя — вершы Пятра Жаўняровіча.

Змест перадачы «Радыётэатр плюс» (пачатак эфіру ў 21.30) у суботу і нядзелю складуць радыёспектаклі «Галуба» паводле апавядання Віктара Карамазова і «Не забывай мяне...» паводле аповесці Алеся Жука (да 80-годдзя заслужанай артысткі Рэспублікі Беларусь Тамары Нікалавай-Апіёк).

коўская, 18) на творчую сустрэчу з вядомымі расійскімі пісьменнікамі. Пачатак у 14.00.

23 сакавіка — у Дом літаратара (вул. Фрунзэ, 5) на вечар узбекскай паэзіі, прысвечаны Алішэру Наваі. Пачатак у 17.00.

24 сакавіка — у Лагойскую раённую бібліятэку (вул. Камсамольская, 17) на творчую сустрэчу з пісьменнікам Дзмітрыем Мікалаевым. Пачатак у 10.30.

**Гродзенскае абласное аддзяленне
Саюза пісьменнікаў Беларусі
запрашае:**

18 сакавіка — у кніжную краму «Книжный мир» (г. Ліда, пр. Перамогі, 33) на прысвечаную Сусветнаму дню паэзіі сустрэчу з лідскімі і гродзенскімі паэтамі ў рамках літаратурнай гасцёўні «Выхад у свет». Пачатак у 14.00.

21 сакавіка — у Гродзенскі абласны метадычны цэнтр народнай творчасці (вул. Савецкая, 8) на літаратурна-музычнае свята да Сусветнага дня паэзіі «Паэзія — мой лёс і вырай» з удзелам паэтаў Гродзеншчыны. Пачатак у 16.00.

22 сакавіка — у Гродзенскую абласную навуковую бібліятэку імя Я. Карскага (вул. Карбышава, 17) на творчую вечарыну паэтэсы Кацярыны Каламійдцавай-Ігнацук «Жыву, гору, творю». Пачатак у 16.00.

 20 сакавіка —
70-гадовы юбі-
лей святкуе
Уладзімір Бу-
трамееў (1953),
беларускі празаік, драматург.

21 сакавіка — 75 гадоў з дня нараджэння Леаніда Якубовіча (1948—1970), беларускага паэта.

22 сакавіка — 80-гадовы юбілей святкуе Аляксандр Крохалеў (1943), беларускі скульптар.

23 сакавіка — 85 гадоў з дня нараджэння Фамы Варанецкага (1938—2022), беларускага акцёра, педагога, заслужанага артыста БССР.

23 сакавіка — 75-годдзе святкуе Генадзь Пашкоў (1948), беларускі паэт, публіцыст, перакладчык.

24 сакавіка — 90-гадовы юбілей святкуе Канстанцін Лосеў (1933), беларускі і расійск спявак, заслужаны артыст БССР.

25 сакавіка — 95 гадоў з дня нараджэння Уладзіміра Мехава (сапр. Няхамкін, 1928—2017), беларускага празаіка, журналіста, драматурга, сцэнарыста.

**Каляндар падрыхтаваны
БДАМЛМ**

«ЛіМ»-люстэрка

Аповесць «Дзікае паляванне караля Стаха» Уладзіміра Караткевіча апублікавана на венгерскай мове. Пра гэта паведамляе БелТА са спасылкай на беларускае знешнепалітычнае ведамства. Пасольства Беларусі ў Венгрыі 13 сакавіка наведала перакладчыцкая каманда, якая правяла каласальную работу, — скончыла і апублікавала венгерскі пераклад класічнай гістарычнай аповесці Уладзіміра Караткевіча «Дзікае паляванне караля Стаха». Гэта першы і пакуль адзіны твор пісьменніка, даступны і на венгерскай мове.

Нацыянальная кінастудыя «Беларусьфільм» здзіме гістарычны блокбастар па рамане Уладзіміра Караткевіча «Чорны замак Альшанскі». Здымкі з рабочай назвай «Чорны замак» пачнуцца ўжо ў красавіку. Правы на экранізацыю рамана кінастудыя выкупіла больш за 10 гадоў таму ў пляменніцы Уладзіміра Караткевіча, але рэалізаваны кінапраект будзе толькі цяпер. Пад яго выдзелілі субсідыю. Сцэнарый па матывах першакрыніцы напісаў прадзюсар Глеб Шпрыгаў. За ажыццяўленне ідэі ўзяўся расійскі рэжысёр Кірыл Кузін. БелТА ўдакладняе, што ў яго партфолія шмат работ у жанры фэнтэзі. Кінаверсію з прывідамі ў 1984 годзе прадставіў народны артыст БССР Міхаіл Пташук. Але тады ўсе натурныя здымкі прайшлі за межамі краіны. Гэтым разам здымаць будуць у Беларусі. Паведамляецца, што фільм выйдзе вясной 2024 года.

Дні беларускага кіно ў Валгаградскай вобласці будуць праходзіць да 28 сакавіка, перадае БелТА са спасылкай на Міністэрства культуры Беларусі. Усяго запланаваны 24 сеансы на шасці пляцоўках. У расійскага глядача будзе магчымаць убачыць як ігравыя, так і анімацыйныя беларускія фільмы. Сярод іх — карціны «Жыццё пасля жыцця», «Цемра звонку», «Вайна. Застацца чалавекам», «Падрыв», «Сон у зімовую ноч», «Зоркі сёмага неба», «Тошка і ягон сябры», «Чароўная кніга». Як паведамлялася раней, падчас сустрэчы міністра культуры Беларусі Анатоля Маркевіча і намесніка міністра культуры Расіі Алы Манілавай таксама было прынята рашэнне аб правядзенні ў Беларусі Дзён расійскага кіно, Дзён духоўнай культуры Расіі і іншых мерапрыемстваў.

Савет старэйшын (гарадскі парламент) мэры Ерэвана ў сераду прыняў рашэнне ўстанавіць у цэнтры Ерэвана на плошчы Францыі помнік французскаму шансанье армянскага паходжання Шарлю Азнавуру. Выканаўца, пэат і кампазітар, які нарадзіўся ў сям'і армянскіх эмігрантаў у Парыжы, з'яўляецца суаўтарам больш за 1,3 тысяч песень. У свеце прададзена 180 мільёнаў копіяў запісаў Шарля Азнавура, ён таксама сыграў больш за 60 роляў у кіно, удакладняе «ІТАР-ТАСС».

Карціна «Усе ўсюды і адразу» рэжысёрскага Дзюэта Дэнніэл Шайнерт — Дэн Кван заваяваў «Оскар» у катэгорыі «Найлепшы фільм года». Стужка сабрала ўвогуле сем узнагарод, у тым ліку за рэжысуру, сцэнарыі, жаночую ролю (Мішэля Ёо). Чатыры прэміі далася экранізацыі рамана Эрыха Марыі Рэмарка «На Заходнім фронце без перамен». Брэндана Фрэйзера адзначылі за найлепшую мужчынскую ролю ў фільме «Кіт», які таксама атрымаў «Оскар» за грым. Па адным «Оскар» забралі «Аватар: Шлях вады», «Топ Ган: Мэверык», «Пінокія Гільберма дэль Тора» і «Навальны».

Амерыканскі рэжысёр Квенцін Таранціна завяршыў работу над сцэнарыем да свайго новага і, магчыма, апошняга фільма, піша РІА «Новости». Сцэнарый атрымаў назву «Кінакрытык» (*The Movie Critic*). Крыніцы выдання паведамілі, што дзеянне адбываецца ў канцы 1970-х гадоў у Лос-Анджэлесе. Большая частка сюжэта застаецца невядомай. Здымкі фільма пачнуцца ўвосень. Удакладняецца, што будучы фільм можа быць прысвечаны адной з самых уплывовых кінакрытыкаў Палін Кейл (1919—2001).

Маці Леанарда да Вінчы была чаркешэнкай, сцвярджае італьянскі пісьменнік і прафесар літаратуры Карла Вечэ. У матэрыяле РІА «Новости» гаворыцца, што вучоны выявіў у Дзяржаўным архіве Фларэнцы дакумент аб вызваленні жанчыны, які быў падпісаны ў лістападзе 1452 года, прыкладна праз паўгода пасля нараджэння Леанарда. Дакумент сведчыць аб тым, што яна была дачкой чаркескага князя па імені Якаў (Якаб). Дакумент падпісаў натарыус П'еро да Вінчы, бацька будучага мастака. Кацярына, як сцвярджае даследчык, трапіла ў Фларэнцыю з Каўказа праз Венецыю як рабыня. У тасканскім горадзе яна працавала ткачыхай і была наёмнай карміцелькай: адкрыццё Вечэ кажа аб тым, што Леанарда быў не першым яе дзіцем. Гісторыю каўказскай князеўны аўтар развіў у сваёй новай кнізе. Пісьменнік і прафесар абавіраўся на розныя навуковыя дакументы і даследаванні.

Цікавінки ал Яўгеніі ШЫШЬКІ

Рахматула НАЗАРАЎ:

«У Беларусі ёсць патрэба ва ўзбекскіх кнігах»

Напярэдадні Дзён літаратуры Узбекістана «ЛіМ» не мог не звярнуцца да часовага паверанага ў справах Рэспублікі Узбекістан у Рэспубліцы Беларусь Рахматулы Назарава. Паразмаўлялі пра многае, але галоўнае — пра кнігу як сувязное звяно паміж народамі і надзейнага сябра праз гады.

— Рахматула Джурабаевіч, як даўно вы ў Мінску? Якія ўражання ад Беларусі?

— У Мінску я живу ўжо два гады — пераехаў сюды ў маі 2021 года. Тут вельмі прыемна знаходзіцца. Дарэчы, нават калі ад'язджаў з Узбекістана, калегі, якія пабывалі ў краіне, казалі, што Беларусь — цудоўная краіна. Спадзяванні апраўдаліся: людзі таварыскія і добразычлівыя, прырода прыхільная, і Мінск, і невялікія мястэчкі вельмі акуртныя і прыгожыя. Да пераезду ў мяне быў кароткатэрміновы візіт у Беларусь яшчэ ў 2000-х: тут знаходзіцца штаб-кватэра Выканаўчага камітэта Садружнасці Незалежных Дзяржаў, а я ў той час у Міністэрстве замежных спраў курыраваў пытанні ўзаемадзеяння Узбекістана ў рамках СНД, таму і ўдалося прыехаць на афіцыйную сустрэчу. Ужо тады я адчуў тыя спакой, нязмушанасць і дабрадушнасць, якія тут пануюць. Суайчыннікі, з якімі мне даводзіцца мець зносіны, прытрымліваюцца таго ж меркавання.

— Ці ёсць у грамадскім жыцці ці культуры тое, што вас нейкім чынам здзіўляе?

— Усё ж нашы народы звязаныя агульнай гісторыяй. Думаю, Беларусь і Узбекістан маюць пэўнае падабенства: гістарычна абедзве краіны знаходзіліся на перасячэнні, у тым ліку культурным. Напрыклад, Узбекістан быў часткай Вялікага Шаўковага шляху, дзякуючы якому, апроч іншага, адбываўся своеасаблівы культурны абмен. У падобным кантэксце заўсёды знаходзілася і Беларусь, тэрыторыя якой — паміж Захадам і Усходам. Трагічныя падзеі, асабліва войны, заўсёды ахоплівалі абедзве краіны... Аднак не можа не здзіўляць добразычлівасць, а таксама працавітасць беларусаў. У гэтым, мне здаецца, падабенства нашых народаў.

— Супрацоўніцтва паміж краінамі ў культурна-гуманітарнай сферы становіцца ўсё болей актыўным. Час ад часу заяўляе пра сябе Беларускі культурны цэнтр «Світанак» у Ташкенце. Якімі былі падставы для яго стварэння?

— Тут зноў размова пра агульную гісторыю. У свой час вельмі шмат людзей з Узбекістана прыезджала ў Беларусь на вучобу. Падчас Вялікай Айчыннай вайны ўзбекскі народ зрабіў вялікі ўнёсак у Вялікую Перамогу. У сваю чаргу беларусы дапамагалі нам у перыяд актыўнага развіцця. Да таго ж старэйшае пакаленне памятае землятрус 1966 года ў Ташкенце. Тады ўсе рэспублікі былога Саюза згуртаваліся і прыехалі дапамагаць гораду ў яго аднаўленні. Пасля гэтага Ташкент набыў другое аблічча — у тым ліку дзякуючы беларускім будаўнікам. Існуе асобны блок будынкаў, узведзеныя выключна іх намаганнямі. Так, многія беларусы ў тыя часы і пазней пажадалі застацца ва Узбекістане.

Наогул, у краіне жывуць людзі 130 нацыянальнасцей. Дзяржава прыкладае намаганні для таго, каб тыя ці іншыя народы маглі захоўваць сваю культуру, мову і гісторыю. З гэтай мэтай і ствараюцца культурныя цэнтры, адзін з такіх — «Світанак», ён мае рэгіянальныя філіялы: суполка беларусаў ва Узбекістане налічвае прыкладна 19 тысяч чалавек. Цэнтр дае магчымасць адзначаць нацыянальныя святы і звяртацца да ўласных традыцый, займацца любімымі справамі, звязанымі з рознымі відамі мастацтва. Такім чынам, ствараецца прыязная атмасфера інтэрнацыянальнага духу.

— Сярод цікавых культурных праектаў апошняга часу — перадача беларускіх выданняў у Залу ведаў Шанхайскай арганізацыі супрацоўніцтва...

— Мы вельмі ўдзячныя за гэтую ініцыятыву Міністэрству інфармацыі Беларусі і Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі. Так, чытачы Нацыянальнай бібліятэкі Узбекістана імя Алішэра Навая могуць пазнаёміцца з кнігамі пра сучасную Беларусь. У Зале ведаў, створаным цэнтрам народнай дыпламатыі ШАС, знаходзіцца кнігі, падараныя ўсімі краінамі арганізацыі. Беларусь пакуль — краіна-назіральнік. Спадзяемся, што ў хуткім часе яна стане паўнапраўным членам ШАС.

— Якія яшчэ паспяховыя і перспектывныя праекты можаце згадаць? Як ацэньваеце культурнае супрацоўніцтва ўвогуле?

— Трэба адзначыць, што зрух у двухбаковым супрацоўніцтве за апошнія 5-6 гадоў сапраўды каласальны.

Фота з сайту xs.uz

У 2018 годзе Прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка наведаў Узбекістан, у наступным, 2019-м, з візітам у адказ у Беларусь прыбыў наш Прэзідэнт Шаўкат Мірзіёеў. Сувязі, якія развіваліся паміж кіраўнікамі дзяржаў, іх асабістыя стасункі далі штуршок для далейшага актыўнага руху наперад ва ўсіх сферах. Што тычыцца культурна-гуманітарнай, то ёсць некалькі перспектывных напрамкаў, аднак найперш хочацца звярнуць увагу на развіццё кіно. Шмат гадоў арганізуюцца Дні беларускага кіно ва Узбекістане і, адпаведна, узбекскага ў Беларусі. Падчас Ташкенцкага міжнароднага кінафестывалю «Жамчужына Шаўковага шляху», які адносна нядаўна аднавіў сваю работу, шмат увагі надалі беларускаму кіно. Ужо некалькі гадоў нашы кінематаграфісты ўдзельнічаюць у «Лістападзе». Хапае і сумесных праектаў: так, гучнай была прэм'ера фільма «Ілхак», які атрымаў даволі шмат міжнародных прызоў. А цяпер здымаецца «Казбек», таксама на ваенную тэму. Прэзентацыю стужкі рыхтуюць у гэтым годзе. Ідзе вельмі карпатлівая праца, ведаю ад рэжысёра і акцёраў, з якімі нядаўна размаўляў.

У гэтым рэчышчы нельга не закрануць выдавецкую дзейнасць. Яркі прыклад — узбекскія прадстаўнікі сферы актыўна ўдзельнічаюць у Мінскай міжнароднай кніжнай выстаўцы-кірмашы. Выключэннем стаў хіба толькі перыяд пандэміі. Зараз жа выдаўцы прапрацоўваюць праграму ўдзелу, фарміруюцца дэлегацыя — будзем спадзявацца на плённую працу.

— Якія намаганні робяцца ва Узбекістане для таго, каб папулярываць кнігу?

— Існуе ініцыятыва Прэзідэнта, якая мае на ўвазе прасоўванне чытання. Цікавы прыклад — акцыя, падчас якой чыноўнікі дараць кнігі школах, дзе вучыліся. Гэта вельмі папулярна, у такой акцыі ўдзельнічаў і я, калі працаваў у МЗС. І галоўнае — дзеці вельмі рады. У гэтым мы падобныя — і ў Беларусі, і ва Узбекістане пытанні чытання і кнігавыдання пад пільнай увагай. Усё ж пад уплывам інфармацыйных тэхналогій папулярнасць чытання крыху зніжаецца. Але кіраўнікі краін нацэлены на падтрымку гэтай сферы.

— Дзень роднай мовы — значнае свята для краіны?

— Мы адзначаем яго 21 кастрычніка — пастанаўлена Прэзідэнта аб шырокім святкаванні Дня ўзбекскай мовы было прынята ў 2019 годзе. Увага да пытання мовы ў нас вельмі пільная. Ім займаецца, галоўным чынам, Дэпартамент па развіцці дзяржаўнай мовы пры Кабінете Міністраў Узбекістана, галоўная задача якога — распаўсюджванне ўзбекскай мовы не на шкоду іншым. Калі родная мова памірае — памірае нацыя. Улада гэта добра ўсведамляе. Напрыклад, апошнім часам недзе 90 % усіх міністэрстваў і ведамстваў перайшло на ўзбекскую мову. Хоць працэс гэты, вядома, даволі марудны і складаны. Шмат у чым дапамагае Інстытут узбекскай мовы, літаратуры і фальклору пры Акадэміі навук, які праводзіць даследаванні і даводзіць іх вынікі да грамадства.

Дзень узбекскай мовы мы адзначаем не толькі ў краіне, але і за яе межамі. Статыстыка сведчыць, што па ўсім свеце пражывае каля 50 мільёнаў узбекаў. Па ініцыятыве ўрада ў розных кутках Зямлі ствараюцца клубы ўзбекскай мовы. У Беларусі такі таксама ёсць. Уваходзяць у яго, галоўным чынам, студэнты, якія вучацца ў асноўным у БНТУ

і БДУІР. Мы праводзім розныя мерапрыемствы, перадаём выданні на ўзбекскай мове. Літаральна месяц таму атрымалі новую партыю кніг рознай тэматыкі. Мне здаецца, у Беларусі патрэба ва ўзбекскіх кнігах ёсць. Калі адбылася перадача выданняў ад Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі, мы ў сваю чаргу падарылі ёй прыкладна 50 кніг, у іх ліку — тлумачальны слоўнік узбекскай мовы ў 5 тамах, што пабачыў свет у 2021 годзе. У ім дадзена тлумачэнне аж 80 тысяч слоў узбекскай мовы. Такім чынам, у Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі ёсць раздзел, прысвечаны ўзбекскай мове і літаратуры.

— Дарэчы, ці існуюць зараз праблемы ў бібліятэчнай сістэме Узбекістана? Шмат гадоў пытанне бібліятэк абмяркоўваецца ва ўсіх краінах свету, і не заўсёды можна зрабіць адназначныя высновы.

— Натуральна, постсавецкія краіны прайшлі пэўны перыяд, калі бібліятэка не атрымлівала належнай падтрымкі ад дзяржавы. І ў нас быў такі час, калі меней увагі надавалася і навуцы, і літаратуры, і кнігавыданню... Але хаосу ў гэтым плане не назіралася. Бібліятэкі — гэта найперш адукацыя. А адна з асноўных задач, якія ставіць перад сабой кіраўнік дзяржавы, — павышэнне ўзроўню адукацыі.

— Якіх вынікаў удалося дасягнуць?

— Істотна павялічылася колькасць вышэйшых навучальных устаноў, удасканалілася сістэма дзіцячых садкоў. Дарэчы, у Беларусі вельмі якасная адукацыя, якую мы прызнаём. Нашы адукацыйныя сістэмы плённа ўзаемадзейнічаюць: укаранены спецыяльныя праграмы, створаны Беларуска-ўзбекскі міжгалоіновы інстытут прыкладных тэхнічных кваліфікацый, у якім ужо навучаецца 700 студэнтаў. Установа адукацыі ў Ташкенце — сумесны праект Беларускага нацыянальнага і Ташкенцкага дзяржаўнага тэхнічных універсітэтаў.

— Наколькі ва Узбекістане надаецца ўвага кніжным крамам? Ці даступныя цэны на кнігі?

— Калі прапанова Прэзідэнта Узбекістана аб папулярнасці чытання была агучана, ва ўсіх, нават самых аддаленых населеных пунктах, былі арганізаваны ці бібліятэкі, ці кніжныя крамы. Я ніколі не бачыў, каб нашы крамы пуставалі. Яны становяцца ўсё болей цікавымі, асабліва для моладзі, для якой ствараюцца прадуманыя каворкінгі. Кніжныя крамы ва Узбекістане працуюць даволі паспяхова, а кніга вельмі даступная. Калі пераводзіць у беларускую валюту, то за 200 рублёў можна набыць не меней 20 кніг рознай цэнавай катэгорыі. Такім чынам, з часам можна сабраць дастойную хатнюю бібліятэку. Натуральна, збіраю яе і я: зараз прыкладна 300 асобнікаў. З родзічамі, сябрамі і калегамі дзелімся выданнямі, рэкамендуем нешта адно аднаму.

— Якое ў вас стаўленне да кніжных фестываляў? Ці можаце параўнаць міжнародныя выстаўкі-кірмашы ў Мінску і Ташкенце?

— Выстаўкі такога кшталту мне вельмі падабаюцца, бо ёсць магчымасць убачыць свет. Людзі цікавяцца рознымі кнігамі, імкнуцца нешта набыць. Я таксама не магу стрымацца і нешта купляю — не толькі сабе, але і бліжэй. Мне здаецца, калі чалавек аказваецца ў гэтых абставінах, ён нібыта губляецца: забывае пра мітусню навакольнага свету, быт і працу... Бібліятэка, кніжная крама, выстаўка-кірмаш валодаюць унікальнай атмасферай, якая мне вельмі даспадобы.

Такія маштабныя праекты ў розных сталіцах не вельмі адрозніваюцца, фармат пастаянны і надзейны. Мяняюцца толькі акалічнасці. Напрыклад, у Ташкенце кірмаш часцей адбываецца на адкрытым паветры. Іншая справа — перыядычнасць. На маю думку, падобныя мерапрыемствы трэба праводзіць часцей, магчыма, з рэгіянальным ухілам. Усё ж міжнародныя выстаўкі болей складаныя ў плане арганізацыі.

— Напярэдадні Мінскай міжнароднай выстаўкі-кірмашы, падчас якой пройдзе Дні літаратуры Узбекістана ў Беларусі, парайце, калі ласка, чытачу «ЛіМа» тых аўтараў, на творы якіх было б вартна звярнуць увагу.

— Апошнім часам больш цікаўлюся гістарычнай літаратурай рэгіянальнага характару. Калі казаць пра мастацкую літаратуру, то магу згадаць Эркіна Вахідава, Гафура Гуляма, Абдулу Арыпава... Натуральна, абавязковы для чытання Алішэр Навая, хоць, бясспрэчна, падобныя класікаў даволі складана вывучаць, бо стваралі яны на стараўзбекскай мове. Але існуюць цікавыя беларускамоўныя пераклады.

Гутарыла Яўгенія ШЫЦЬКА

Урок, які вучыць быць розным

Аматар беларускай літаратуры, таленавіты перакладчык, выбітная ўзбекская пісьменніца Рысалат Хайдарава не раз была ў Беларусі, брала ўдзел у творчых сустрэчах. Напярэдадні Дзён літаратуры Узбекістана ў Беларусі і XXX Міжнароднай кніжнай выстаўкі-кірмашу літаратарка расказала аб бягучых праектах пісьменніцкай арганізацыі Узбекістана, падзялілася планами і чаканнямі, звязанымі з удзелам у маштабных мерапрыемствах.

— Шаноўная Рысалат, акрэсліце, калі ласка, прыярытэтныя кірункі ў міжнародным культурным супрацоўніцтве Узбекістана.

— Ёсць мудрая ўзбекская прымаўка: «Той, хто не сябруе з блізкім суседом, не сябруе і з далёкім». Нашы прыярытэты ў міжнародных сувязях вынікаюць з гэтай прымаўкі.

За апошнія два-тры гады Узбекістан стаў членам адразу некалькіх міжнародных арганізацый, і як вынік гэтага адбыліся некаторыя змены ў сферы міжнародных сувязей. Напрыклад, Саюз пісьменнікаў Узбекістана пачаў цеснае супрацоўніцтва з міжнароднай арганізацыяй ТЮРКСОЙ, хаця з краінамі — удзельніцамі гэтай арганізацыі — Турцыяй, Азербайджанам, Казахстанам, Кыргызстанам, а таксама Туркменістанам (які мае статус назіральніка) — у нас здаўна наладжаны літаратурныя сувязі. На цяперашнім этапе мы працуем у межах праектаў, што ажыццяўляе ТЮРКСОЙ. Гэта своеасаблівы і захапляльны працэс. Так, у сувязі з тым, што Узбекістан прыняў чарговы саміт цюркскіх краін у старажытным горадзе Самаркандзе, летась мы падрыхтавалі да друку найлепшыя творы літаратуры краін-членаў ТЮРКСОЙ у 100 тамах. Кніжная серыя называецца «Жамчужыны цюрксай літаратуры». У яе ўвайшлі вершы, апавяданні, паэмы, раманы і аповесці 1010 літаратараў вышэйзгаданых краін і Венгрыі, якая разам з Туркменістанам з'яўляецца назіральнікам у гэтай міжнароднай арганізацыі. Усе творы, што ўвайшлі ў 100-томнік, былі пераствораны з мовы арыгінала, толькі

мову нароўні з намі працавалі і турэцкія перакладчыкі.

У нашых міжнародных сувязях асаблівае месца займае супрацоўніцтва з літаратурнымі арганізацыямі краін СНД — на працягу больш чым 70-гадовага перыяду нашы краіны цесна ўзаемадзейнічалі. Натуральна, трэба захаваць гэтыя сувязі.

— Падзяліцеся планами Саюза пісьменнікаў Узбекістана на найбліжэйшую і далёкую перспектывы ў плане міжнародных сувязей.

— Летась мы падпісалі мемарандум аб супрацоўніцтве з Саюзамі пісьменнікаў Беларусі і Сербіі. Насамрэч мы ўжо на працягу некалькіх гадоў кантактуем з Саюзам пісьменнікаў Беларусі — тобок, задакументавалі і афіцыйна замацавалі нашы літаратурныя дачыненні.

Цяпер наладжваем сувязі з літаратурнымі арганізацыямі Саудаўскай Аравіі. У 2021 годзе ў Саудаўскай Аравіі пабачыла свет кніга «Апавяданне ў сучаснай узбекскай літаратуры». Літаратурна-крытычнае даследаванне і выбраныя апавяданні, дзе ў перакладзе на арабскую мову былі надрукаваны творы такіх узбекскіх пісьменнікаў, як Абдулхамід Чулпан, Абдула Кадыры, Гафур Гулям, Абдула Кахар, Саід Ахмед, Уткур Хашымаў, Хуршыд Дустмухамед. У 2021 годзе ў Ташкенце выйшла некалькі кніг з творами пісьменнікаў Саудаўскай Аравіі. Аўтар дадзеных праектаў — прафесар Ташкенцкага ўніверсітэта ўзбекскай мовы і літаратуры імя Алішэра Наваі Муртазо Саідумараў. Цяпер у Ташкенце на ўзбекскай мове публікуюцца даследаванні арабскіх вучоных аб нашай нацыянальнай прозе. Нам неабходна пашыраць супрацоўніцтва з літаратурнымі арганізацыямі Саудаўскай Аравіі.

Летась Узбекістан далучыўся да Міжнароднай арганізацыі дзіцячых і юнацкіх кніг IBBY. Гэта з'яўляецца цікавай перспектывай для Саюза пісьменнікаў Узбекістана.

— Што патрэбна, акрамя ўласна ўзаемаперакладаў, каб развіваць міжнароднае супрацоўніцтва пісьменніцкіх арганізацый?

— Супрацоўніцтва пісьменніцкіх арганізацый розных краін не абмяжоўваецца ўзаемаперакладамі, хаця яны з'яўляюцца неабходнымі ўмовам сумеснай работы, што павышаюць узровень інфармаванасці ў сферы літаратуры, спрыяюць узбагачэнню нацыянальнай літаратуры. Сёння абстаноўка такая, што пісьменнікі-гуманісты не павінны заставацца ў баку ад таго, што адбываецца ў свеце, бо пагрозы (экалагічны крызіс, зніжэнне культурнага ўзроўню, шавінізм, рэлігійны фанатызм, расізм) небяспечныя для ўсіх, незалежна ад нацыянальнасці і веравызнання. Што могуць зрабіць пісьменнікі для таго, каб прадухіліць такія з'явы ці супрацьстаяць ім? Набірае абароты такая праблема, як бескультур'е, навізанае чалавецтву пад назвай «глобальная культура», і гэта — нагода для раздумаў пра спосабы захавання ідэнтычнасці нацый. Літаратура заўжды несла гуманістычныя ідэі, таму нацыянальныя літаратуры, на якой бы мове, якімі метадамі ці формамі ні ствараліся б, павінны ажыццяўляць агульную місію — падштурхоўваць грамадства да гуманістычнага існавання. У гэтым узаемадачынненні пісьменнікі розных краін неабходны, таму і міжнародныя літаратурныя сувязі павінны стварацца незалежна ад палітычных поглядаў.

— У розных народаў заўжды ёсць тое, што іх аб'ядноўвае, і ўласна ідэнтычнае: унікальны досвед нацыянальна-гістарычнага развіцця, асаблівасці менталітэту. Што, на вашу думку,

найбольш істотнае ў плане ўзаемапрапанінення літаратур?

— Найперш, на маю думку, агульны гістарычны шлях, хаця б на пэўным адрэзку, а таксама блізкі менталітэт. Мы ў тым пераканаліся, калі рыхтавалі да друку 100-томнік «Жамчужыны цюрксай літаратуры». Гістарычныя карані Азербайджана, Турцыі, Туркменістана, Казахстана, Кыргызстана і Узбекістана агульныя, у іх шмат кропак судакранання ў гісторыі, што абумоўлівае ўзаемапрапаніненне літаратур. У творчасці Чынгіза Айтматава ёсць такія цікавыя моманты: у яго творах моцныя алузіі на ідэі Алішэра Наваі. Так, ідэя, блізкая да разумення падання аб манкуртах, ёсць у «Пецярыцы» Алішэра Наваі. Але тэма манкурта ў Чынгіза Айтматава адрозніваецца сюжэтным ходам і драматызмам (у Алішэра Наваі яна мае філасофскі падтэкст). Такое сутуча і ўзаемапрапаніненне вельмі важныя ў развіцці літаратур — нішто з ніадкуль не ўзнікае, заўжды ёсць першааснова.

І яшчэ адметны момант: у 1940-х гадах у творчасці беларускіх (як і рускіх) пісьменнікаў з'явілася тэматыка Узбекістана, што потым стала пунктам адліку для збліжэння ўзбекскай і беларускай літаратур. Гэтаму спрыяла і развіццё перакладчыцкай дзейнасці 60—80-х гадоў мінулага стагоддзя, калі ўзбекскія пісьменнікі пераставалі творы беларускіх калег, а беларускія перакладчыкі — узбекскую літаратуру. У нашых літаратурах ёсць блізкія тэмы. У беларускіх літаратараў заўважала аднолькавыя матывы з узбекскімі: імкненне не адыходзіць ад гістарычных традыцый, ствараць новую літаратуру на аснове класічных тэндэнцый.

Нямала кропак судакранання і ў дзіцячай літаратуры. У творчасці яркага ўзбекскага дзіцячага пісьменніка Анвара Абіджона і беларускіх пісьменнікаў Алеся Карлюкевіча і Генадзя Аўласенкі можна заўважыць адзінства творчых канцэпцый, блізкія мастацкія стылі.

Насамрэч узаемапрапаніненне літаратур — працэс непазбежны. Узбагачаецца нацыянальная літаратура і на выхадзе атрымліваюцца шэдэўры сусветнага маштабу. Але найцікавейшае тое, што ўнікальны аўтэнтычны досвед літаратур таксама не ўзнікае на пустым месцы, гэта вынік сінтэзу.

— У вашым багажы перакладчыка ёсць творы Салжаныцына, Буніна, Андрэя, нашых сучаснікаў, якія загучалі на вашай роднай мове. Ці было нешта агульнае паміж аўтарамі, якіх вы выбіралі для перакладу? Альбо яны былі самі па сабе цікавыя вам як асобы?

— Івана Буніна пераставарыла таму, што надзвычай падабалася яго проза, хаця доўга не наважвалася ўзяцца за пераклад. З Салжаныцыным атрымалася

наадварот: не было іншага выйсця, як узяцца за гэтую работу. Калі звярнулася ў выдавецтва з прапановай сваіх паслуг перакладчыка для 100-томніка «Жамчужыны рускай літаратуры», там заставаўся толькі аповесць «Адзін дзень Івана Дзянісавіча». Пераклад Салжаныцына даўся мне нялёгка: складаная, лексічная малавядомая мова (крымінальны жаргон, шмат слоў з асяроддзя рускага сялянства), маркотныя карціны апаведу... Пасля таго, як 100-томнік пабачыў свет, я даведалася, што да мяне ад працы над Салжаныцыным адмовіліся два перакладчыкі!..

Зазвычай бяруся за пераклад, калі твор мне спадабаўся, нечаму вучыць у творчым плане, чымсьці захапляе. Апавяданні Алеся Бадака, Людмілы Рублёўскай, Алега Ждана якраз такія. Уразіла, які шырокі ахоп рэчаіснасці ў творах Іва Андрэя. Зачаравала ідэя, форма рамана «Мост над Дрынай»: зрабіць галоўным героем... мост?! Мост, пабудаваны над ракой Дрынай пяць стагоддзяў таму. Ён з'яўляецца немым сведкам падзей, што мелі месца ў грамадстве, ён злучае людзей незалежна ад іх веры і нацыянальнасці. Вельмі цікавы сюжэт!

Нядаўна скончыла пераклад на ўзбекскую мову аповесці Уладзіміра Караткевіча «Сівая легенда». Вельмі ўразлі ідэя, форма і стыль апаведу. Караткевіч на высокай ночце апісаў бязмежную любоў і свабоду — я пераканана, што ўзбекскі чытач абавязкова павінен прачытаць гэты твор. Ён рыхтуецца да публікацыі ў часопісе «Жахон адабіёти» («Сусветная літаратура»).

Пераклад — гэта як урок майстэрства, ён вучыць пісьменніка быць розным. Вось чаму многія ўзбекскія творцы пакінулі багатую спадчыну мастацкага перакладу. І я — адна з іх паслядоўніц.

— Наперадзе — XXX Міжнародная кніжная выстаўка-кірмаш. З чым прыедуць пісьменнікі Узбекістана, пра што будуць распавядаць?

— У межах XXX Міжнароднага кніжнага кірмашу пройдуць Дні ўзбекскай літаратуры. Гэта было ўзгоднена на сустрэчы з прадстаўнікамі Саюза пісьменнікаў Беларусі ў Ташкенце на Міжнародным кніжным кірмашы *Tashkent Book Fest*, што прайшоў летась у лістападзе. Маюць адбыцца: літаратурны вечар, прысвечаны творчасці вялікага ўзбекскага паэта і мысліцеля Алішэра Наваі прэзентацыя паэтычнага зборніка Якуба Коласа на ўзбекскай мове «Кадрдон кушклар» («Родныя напевы»), а таксама літаратурны вечар, прымеркаваны да 120-годдзя слаўнага ўзбекскага паэта Гафура Гуляма. А яшчэ будзе арганізавана перасоўная выстаўка архіўных фотаздымкаў на тэму «Унёсак узбекскага народа ў перамогу ў Другой сусветнай вайне».

Для ўдзелу ў Днях узбекскай літаратуры ў Мінску прыедуць нашы вядомыя пісьменнікі. Сярод іх — Салім Ашур — паэт, яго вершы прывабліваюць чытача арыгінальнай формай і зместам, Сіражыдзін Рауф — галоўны рэдактар аб'яднанай рэдакцыі часопісаў «Шарк юлдузі» — «Зорка Усходу» — літаратурных выданняў Узбекістана, што маюць найбагацейшую традыцыю. У 2021 годзе часопіс «Шарк юлдузі» адзначыў 90-гадовы юбілей, а летась 90 гадоў святкавала «Зорка Усходу». Мікалай Ільін — паэт і перакладчык, узнагароджаны ордэнам «Дустлік» («Дружба»), выбітны перакладчык узбекскай паэзіі, Алімджон Даўлатаў — вучоны, нававед, Кучкар Наркабіл — пісьменнік і драматург, аўтар адметных твораў на тэму Другой сусветнай і Афганскай войн. Думаю, што адбудуцца сустрэчы і творчыя дыскусіі беларускіх чытачоў і ўзбекскіх літаратараў.

Гутарыла Таша ШПАКОЎСКАЯ

Нядаўна скончыла пераклад на ўзбекскую мову аповесці Уладзіміра Караткевіча «Сівая легенда». Вельмі ўразлі ідэя, форма і стыль апаведу. Караткевіч на высокай ночце апісаў бязмежную любоў і свабоду — я пераканана, што ўзбекскі чытач абавязкова павінен прачытаць гэты твор. Ён рыхтуецца да публікацыі ў часопісе «Жахон адабіёти» («Сусветная літаратура»). Пераклад — гэта як урок майстэрства, ён вучыць пісьменніка быць розным. Вось чаму многія ўзбекскія творцы пакінулі багатую спадчыну мастацкага перакладу. І я — адна з іх паслядоўніц.

пераклады з венгерскай — пры дапамозе рускай мовы. Гэта быў маштабны міжнародны праект — у падборы неабходных матэрыялаў з намі супрацоўнічалі пісьменніцкія арганізацыі Казахстана, Кыргызстана і Азербайджана, спатрэбіліся і парады турэцкіх перакладчыкаў. У падрыхтоўцы тамоў казахскай і кыргызскай літаратур бралі ўдзел і ўзбекскія літаратары, якія стала жывуць у Казахстане і Кыргызстане, над перакладам апавяданняў сучасных турэцкіх пісьменнікаў на ўзбекскую

Слова ад двух народаў

З’яўленне фундаментальнага твора «Улюбёны сэрцаў» класіка ўзбекскай літаратуры Алішэра Наваі ў перакладзе на беларускую мову звязана з імем беларускага імама, перакладчыка Дзмітрыя (Давуда) Радкевіча. Аб адметнасці мовы ўзбекскага паэта, сувязі дзвюх кран і доўгім шляху выдання пагугарылі з перакладчыкам і старшынёй рады ўлемаў Мусульманскага рэлігійнага аб’яднання ў Рэспубліцы Беларусь.

У школе да мяне прыйшло разуменне, што я не хрысціянін, ні іўдзеі, ні атэіст. У мяне ёсць свая рэлігія, культура і, можна сказаць, мова — арабская, бо яна ёсць мова ісламу. Пасля быў перыяд навучання ў Гродзенскім педагагічным каледжы. Гэты час спрыяў майму разуменню свайго месца ў грамадстве. То-бок не проста ў сям’і, а ў нейкай большай супольнасці, дзе адна аснова — рэлігія, нягледзячы на ўсе іншыя адрозненні.

На той жа адрэзак часу прыходзіўся і бум друку ў краіне, гэта было 90-я гады. Тады выходзіў часопіс «Байрам» (з персідскай мовы — «святочны дзень». — *Заўв. рэд.*), які атрымалася аднавіць у апошнія гады. Тады існавалі і іншыя рэгіянальныя выданні, як, напрыклад, «Нур-свет», выданнем якога займаўся імам Слоніма Сулейман Байрашэўскі.

Тады мне на вочы ўпершыню і трапілася імя Алішэра Наваі. У Гродне ў букіністычнай краме я знайшоў 10 том поўнага збору твораў паэта. Выдадзены яны былі да важнай даты — 500-годдзя з дня нараджэння Алішэра Наваі. Быў зроблены максімальна поўны пераклад твораў на рускую мову, акрамя рэлігійных частак.

З-за гэтага кніга «Улюбёны сэрцаў», якую я пазней перакладаў, была пазбаўлена першай часткі, дзе мысляр усхваляе Бога і прарока Мухамеда (мір над ім). Гэта была магчымасць для людзей даведацца пра дзівосны свет класічнай усходняй літаратуры. Мяне проста зачаравалі яго манера выкладання тэксту, жанр — садж — «рыфмаваная проза». Наколькі гэта былі трапныя выразы і колькі перакладчык А. Рустамаў ашчадна паставіўся да арыгінальнага тэксту.

Пазней у мяне была магчымасць азнаёміцца з арыгінальным тэкстам на ўзбекскай мове, а дакладней на стараўзбекскай. Там маецца шмат арабізмаў, персізмаў.

Далей было навучанне ў Беларускім дзяржаўным педагагічным універсітэце імя Максіма Танка, дзе працягнулася маё асэнсаванне сябе як часткі татарскай супольнасці. Таму і дыпломная праца, а пазней і магістарская дысертацыя былі прысвечаны гісторыі ісламу на тэрыторыі Беларусі. Пасля магістратуры паступіў у Маскоўскі ісламскі інстытут, паколькі ўзнікла неабходнасць лепш зразумець іслам, яго нормы і ўплыў на сусветную культуру.

Вучыўся завочна, таму што тады я ўжо быў на пасадзе імама ў Ашмянскім малітоўным доме. Для мяне гэта быў дастаткова містычны досвед. Паралельна працаваў у раённай газеце «Ашмянскі веснік». Тады ж я і вырашыў вярнуцца да таго самага 10-га тома.

Я яго шмат разоў чытаў, перачытваў, даваў чытаць іншым. Вярнуўся і вырашыў паспрабаваць перакласці. Кніга стала маім першым досведам у перакладах. Было цікава, як гэта загучыць, як тэкст наогул будзе выглядаць па-беларуску.

Пераклад быў скончаны ў 2017 годзе, і на працягу яшчэ двух гадоў я час ад часу звяртаўся да першага варыянта, пераглядаў, правіў. Лічыў тады, што пераклад я зрабіў, ён некаму патрэбны, значыць, калісьці абавязкова ўсё складзецца. Будзем глядзець, а не будзем спяшацца.

Дзмітрый (Давуд) Радкевіч.

Толькі пэўныя ўрыўкі і вытрымкі з перакладзенага тэксту публікаваліся ў нашым часопісе «Байрам». Нумары выдання з творамі Алішэра Наваі ў хуткім часе можна будзе прачытаць на сайце мусульманскага рэлігійнага аб’яднання, куды мы плануем выкласці архівы. Лічу, нічога не трэба хаваць, няхай людзі чытаюць і радуецца.

У 2020 годзе дарадцам пасла Узбекістана ў Беларусь з’яўляўся Даніяра Абідаў. Ён удзельнічаў у святкаванні 25-годдзя мусульманскага рэлігійнага аб’яднання, і яму падказалі, што імам Дзмітрый Радкевіч перакладаў Алішэра Наваі. Мы стэлефанаваліся, і ён прапанаваў выдаць пераклад кнігі «Улюбёны сэрцаў».

Цягнулася ўсё дастаткова доўга. Я тады наогул упершыню пазнаёміўся з сістэмай кнігавыдання. Бадай што ўсё лета дапрацоўваў кнігу.

Раней я згадаў, што ў тым самым 10-м томе, які я першым прачытаў, не было ўступу, у якім ідзе традыцыйнае для ісламскай літаратуры ўсхваленне Бога. У беларускім варыянце дадаў яго, зрабіўшы пераклад поўным. Да неапублікаванай раней часткі падрадкавы пераклад стварыў усходазнаўца Дзмітрый Сеўрук.

Да 580-га юбілею Алішэра Наваі ў 2021 годзе кніга выйшла і была прэзентавана ў лютым. Наклад сціплы, усяго 99 асобнікаў, але для беларускай перакладной літаратуры важна. Я па сёння ўдзячны шанонаму паслу Узбекістана Н. Юсупаву і шанонаму Д. Абідаву за дапамогу ў выданні. Традыцыйна кніга выстаўляецца на стэндзе Узбекістана на Мінскім міжнародным кніжным кірмашы.

Што датычыцца перакладаў іншых твораў Алішэра Наваі, то яны таксама ў працэсе. Справа тут у тым, што «Улюбёны сэрцаў» — яго самая апошняя кніга, і я асабіста хацеў, каб яна загучала па-беларуску, каб стала вядомай не толькі мне, іншым аматарам узбекскай культуры, але і тым, хто любіць беларускую мову і трапнае слова.

Мяне ў свой час вельмі натхніла пазіцыя сярэднявечнага аўтара. У яго часы персідская мова была больш важная, чым цюркская. А Наваі прапанаваў і на цюркскай пісаць, таму што яна ж ёсць.

Калі казаць больш структурна аб далейшых планах працы сумесна з узбекскім бокам, то маю чым падзяліцца. Сярод багатай узбекскай спадчыны ёсць цікавая кніга, якую планую перакласці на беларускую мову. Не мастацкая, а цалкам рэлігійна-навуковая — «Трактат па суфізме» Абу Бакра аль-Калабадзі. Ён быў вучоным і аўтарам першай навуковай працы менавіта па суфізме (*ісламская этыка*. — *Заўв. рэд.*) на тэрыторыі Узбекістана і ў межах нашай ханафіцкай школы.

Абавязкі імама і аспіранта Інстытута мовазнаўства не дазваляюць займацца толькі перакладам трактата. Зараз больш заняты перакладамі Карана на беларускую мову, гэта трэба для дысертацыі. Справа няпростая, паколькі поўнага перакладу Карана пакуль няма. Таму аналізую рукапісы і ўрыўкі ў часопісе «Байрам» і іншых выданнях.

Дзякуючы спрыянню спадара Даніяра Абідава мне пашчасціла паўдзельнічаць у Міжнародным кангрэсе Сусветнага таварыства па вывучэнні, захаванні і папулярызацыі культурнай спадчыны Узбекістана, які праходзіў у Ташкенце ў 2020 годзе. Краіна сапраўды зараз на ўздыме ва ўсіх сферах: актыўнае будаўніцтва, аднаўленне культуры і рэлігіі. Шмат рэсурсаў выдаткоўваецца для звароту да гістарычнай спадчыны.

Хацелася б, каб далейшае супрацоўніцтва паміж нашымі краінамі было яшчэ больш плённым. Перакананы, што нас чакаюць новыя далягяды і новыя адкрыцці.

Гутарыла Яна ЦЭГЛА

Велікадушны чалавек — гэта сокал

Урывак з кнігі

Заўвага аб шчодрасці і спрыянні

Шчодрасць — гэта дрэва, што ў садзе чалавецтва цвіце, ці, дакладней, з гэтага дрэва карысны плод, які на ім расце. Яно — хвалі мора краю людскога ці нават каштоўны жэмчут дна марскога. Чалавек без шчодрасці — гэта вясновыя хмары без дажджу радаснага, гэта татарскі мускус, які не пахне, няякасны. Калі дрэва без пладоў — гэта лес дрывяны, недажджавая хмара — гэта проста дым.

Чалавек, пазбаўлены шчодрасці, падобны на ракавіну без жамчужыны — каму патрэбен пусты чарапашы панцыр і пустая ракавіна? Скупы не трапіць у Рай, калі нават ён з роду прарокаў, шчодры не трапіць у Пекла, калі нават грахоў мае многа. Шчодры — гэта хмара, што дорыць ураджаю ласку, скупы — гэта нібы тая, што каласы і зярняты падбірае, мурашка.

Мужы, укритыя ценом велікадушша, валодаюць шчодрасцю, бо гэта ёсць якасць Цара святасці. Шчодрасць для чалавека — гэта цела, а велікадушша — душа ў цэле без хваробы; велікадушныя здзяйсняюць безліч спраў добрых. Чалавека без велікадушша — чалавекам не заві, бо чалавек без душы — не жывы.

Велікадушны чалавек — гэта сокал, што высока ў небе лятае, а маладушны — каршун, які хіба на мышэй страх наганяе. Сокал на руцэ цара красуецца,

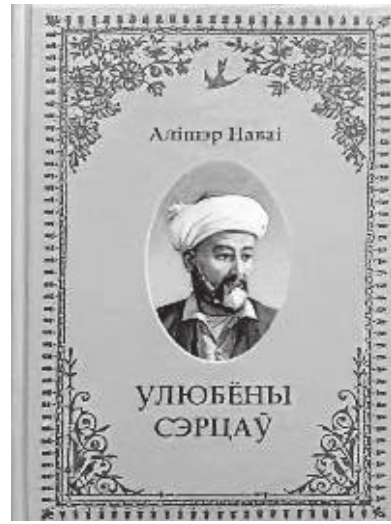
ца, каршун — падлай сілкуецца. Справа льва — карміць звяроў ад свайго палявання, занятак мышы — красці манеты, абшнырваючы куты жытла ў нізкім стане. Велікадушны, калі нават ён бедны, не стане нізкім; маладушны, калі нават знойдзе скарб, не стане высокім. У платана пустыя рукі, але ён ад гэтага не менш высокі, у зямлі хаваецца скарб, але яна ад гэтага не менш нізкая.

Нібы зорка, высока становішча шляхетных людзей, але яшчэ вышэй становішча людзей шчодрых.

Марнатраўнасць і мантацтва — гэта не шчодрасць, а пахвальба. Таго, хто спальвае сваю маёмасць, вар’ятам называюць, тыя, хто днём не гасіць камфарныя свечкі, вар’ятам завуцца. Даваць людзям грошы напаказ — гэта подласць, а за гэта называць сябе шчодрым — гэта нахабства, таму не шчодры, а скупы той, хто не дае, пакуль яго не бачаць народ і грамадства. Ад шчодрасці далёкі і той, хто прывык толькі пасля просьбаў даваць, але лепш ужо не даваць, чым прыставаць. Шчодрым лічы таго, хто палову апошняга праснака галоднаму дае; сапраўдным чалавекам лічы таго, хто сам не есць, а ўсё гаротнаму аддае.

Як быць шчодрым

Частаваць — людзям дагаджаць, апранаць — заганы пакрываць. Дарыць

падстаўляць сваё цела пад шыпы яго пакут і квітнець ад іх уколаў, нібы ружа; пра гэта нікому не казаць, рота не раскрываць, чалавеку, якому ты аказаў дабрадзейства, пра гэта не нагадваць, нават у твар яму не пазіраць.

Высакароднасць — гэта справа найвысакароднейшага з высакародных, шчаслівага лёсам; чалавек, які валодае высакароднасцю, мае гэтую якасць ад Цара нябёсаў.

У цяперашні час траву высакародную можна знайсці хіба толькі ў агурковай краме, а сонца міласэрнасці не сыходзіць з неба на зямлю. У чалавечай прыродзе няма высакароднасці, сярод людзей не знайсці высакароднага...

Пра мужнасць

Мужнасць і высакароднасць — блізкія сваякі, якіх няма ў гэтым жыцці; яны — двайняты, але іх на зямлі не знайсці. Пасля таго, як яны пераканаліся ў нявернасці людзей і былі забыты, збеглі ад чалавечага роду ў край нябыту. Чалавек, які валодае высакароднасцю, не лічыць разумным раставацца з гэтым сваім каштоўным таварам, чалавек з мужнасцю не жадае заставацца без гэтай якасці і такога выразу твару.

Пераклад

Дзмітрыя (Давуда) РАДКЕВІЧА

Цюльпаны і макі далёкіх узгор’яў

Алішэр НАВАІ

Тарджыбанд

* * *

О, краўчы, ранкам прынясі, прашу, таго віна,
Якім сягоння сэрца я ўлагодзіў дап’яна.

Віно ўласцівае мае — як наліта ў чашу зноў,
Хоць п’яны, хочацца зноў чашу асушыць да дна.

Паслухай: раз сустрэў я тых, хто смагаю гарыць,
І здарылася тут са мной гісторыя адна.

Магнітам пацягнула да карчомніка мяне.
Як тую рыбу на кручок, карчма чапляе нас.

Пакінуў рызманы ў заклад, закаркаваў свой гляк,
Каб сонцу й ветру вільгаць не была зусім відна.

Іду. Да дзевяці нябёс ужо рукой падаць,
У гляку вільгаць цудная, а на душы вясна.

Ды раптам бачу: да мяне прыйшлі з усіх бакоў
Натоўпам павучальнікі і сталі як сцяна.

Разбіўся ў сутыкненні гляк, і ён — мая бяда;
І іншым непрыемнасцям цяпер тут грош цана.

Стаю і слёзы лью, няшчасны, голы і п’яны,
Дзе выйсце? Не знайсці яго. Няўжо мая віна?

Самотны, папрасіць віна спусціўся я ў скляпок.
І бачу, што ў мяне ад чашы толькі чарапок.

* * *

Пра чашу радасную вестку прынясі хутчэй,
О, краўчы, бо ад смагі я знямог, мне ўсё цяжэй.

Калі ж у кветніку мне ружа здраджвае штодня,
Як устрымацца ад віна? Як мне не піць далей?

Калі б за ноччу не ішло святло — пахмелля час,
Хто ноч ад раніцы адрозніў бы праз сон вачэй?

І я прысмакамі й віном, і хлебам, і вадой
Насычуся, каб толькі ад спакус быць як далей.

Адданым стаўшы вучнем у карчомніка, гуляй —
Імя Шэйх-уль-іслама я забыў і стаў смялей.

Прыйду калі ў карчму, п’яным і злосным буду я,
Каб мудры і прасцяк свой розум пагубляў хутчэй.

Гармідар несусветны сп’яна зладжу я ў карчме,
Каб зараўлі ўміг землякі, нібы з’явіўся змей.

Пра мой жа стан, ханжа, ты не пытайся ўжо тады,
Калі, знясілены, прыйду ў карчму, дзе шмат людзей.

Цяпер не маю ўжо ні касцяных ружанцаў я,
Ні лахманоў, каб за віно ў заклад аддаць хутчэй.

Самотны, папрасіць віна спусціўся я ў скляпок.
І бачу, што ў мяне ад чашы толькі чарапок.

* * *

Глыток апошні ў чарапку — віна мізэрны след,
Але ж у ім адлюстраваны, ведай, цэлы свет.

Каб самалюбству не пакутаваць ужо далей,
Мне трэба, ведай, зараз жа віна напіць як след.

Пакуль карчомніку я верным застаюся тут,
Ад неба можна не чакаць мне ні пагроз, ні бед.

Але калі бяда ўсё ж прыйдзе, краўчы, што ж з таго?
Мне б цвёрда ведаць, што ёсць піць не толькі на абед.

На праведны я выйшаў шлях у рэшце рэшт і што ж? —
Паддаўшыся спакусе, я напіўся зноў як след.

Я вырашыў набожным стаць, пустэльнікам святым,
Каб чыстай радасці спазнаць увесь цудоўны свет.

І я маліўся ад душы ў мячэцях кожны дзень,
Але малітвы ўсё ж мае не дасягнулі мэт.

Я ханжаства спазнаў, мне напамінам пра яго
І зікр, і кожны малітоўны што ні ёсць прадмет.

Спрабуючы нябыту дасягнуць, пазбыўся я
Ад пут ханжоў, і не пайшоў за імі след у след.

Самотны, папрасіць віна спусціўся я ў скляпок.
І бачу, што ў мяне ад чашы толькі чарапок.

* * *

Хацеў бы ў гэтым свеце я займець прыгожы дом,
Каб «дом збаноў» адкрыты быў перад маім акном,

Каб ва ўстанове той, дзе весяліў бы я душу,
Гандляр віном быў вельмі шчодрым, мудрым спадаром.

І каб заўсёды перад ім яго памочнік быў
З прыгожай чашай у руках, напоўненай віном,

Каб той юнак за срэбрагрудых паннаў лепшым быў,
І прыгажосць ягоную не апісаць няром.

Такі калісьці верне мне жыццё з глытком віна,
Ці адбярэ жыццё другі, каб спаў я вечным сном.

Цяпер адно мне засталося — казкі прыдумляць —
Вар’ят, праводжу гэтак час і ноччу я, і днём.

Калісьці ўскладчыну прапанаваў піць беднякам,
Сабраў іх разам, распавёў, як трэба быць з віном:

«Я чуў, — сказаў я гучна ім, — што дом віна адкрыў
Стары гандляр ізноў. І хто ў піцейны зойдзе дом

То паднясуць спачатку выпіць, кажучы, усім,
Які б жабрак тут ні прыйшоў, сустрэнем мы віном».

Самотны, папрасіць віна спусціўся я ў скляпок.
І бачу, што ў мяне ад чашы толькі чарапок.

* * *

Калісь быў сумным я і закаханым сотні дзён,
Нібыта трапіў у віна нязведаны палон.

Я ганарыўся п’янствам прад людзьмі і ганьбу меў,
Бо я пераступіў прыстойнасці святы закон.

Кумірам пляшку я зрабіў, яе насіў з сабой
На валаску — у кушаку прымацаваны ён.

Тады заклаў я дыванок, пасля разуўся сам.
Дык неўзабаве і цюрбан з мяне сышоў, як сон.

Я ў свет нябыту трапіў, як даўно п’яны вар’ят,
Падобна каландару, мне блукаць нямала дзён.

Падлеткі райскай прыгажосці ранілі мяне,
Мне камяні кідаючы ў шаленстве наўздагон.

Мяне ў скляпку карчмар любоўю спапяліў да тла,
Быў апантаным і падобным на анёла ён.

І я даведаўся, што ў п’яніц лёс адзін на ўсіх,
Бо ўсе імкнуліся заўжды ў скляпка п’яны палон,

Што ўсе яны ў любові роўныя, я, родны ім,
Заплакаў ад пакут любові, затаіўшы стогн.

Самотны, папрасіць віна спусціўся я ў скляпок.
І бачу, што ў мяне ад чашы толькі чарапок.

* * *

Дзе тварам з ружаю падобны мілы краўчы мой?
Душу пахмелле губіць мне самотай незямной.

У ростані я зведаў шмат бяды, цяжкіх пакут,
У прах ператварыўся, не сцягнеў злой долі той.

Усё ж пакут пахмелля, што трываю ўранку я,
Не знала цела, з чашаю растаўшыся маёй.

Як гэты ціск пакут зламаць, як іх мне апісаць?
Адзін ёсць выхад — каб шынок зрабіўся мне сцяной.

Скажыце — колькі б мне віна ні наліваў карчмар,
Адам усё, як выкуп, назапашанае мной.

Гатовы я душы дабро параскідаць прад ім,
Хай нават мне на галаву наступіць ён нагой.

Будзь таямніц хаця б на міг павераным, факіх,
Усё б тут ведалі, што я тварыў начной парой.

Быў я ў мячэці ўчора, уяві, у дым п’яны,
Але цяпер жа без віна я страціў свой спакой.

Мяне ў разгубленасць пахмелле сёння прывяло —
І я з рук іччасце выпусціў, і страціў розум свой.

Самотны, папрасіць віна спусціўся я ў скляпок.
І бачу, што ў мяне ад чашы толькі чарапок.

* * *

У чадзе вінным сам не свой я штохвіліны быў,
І я ў даліне, як Меджнун, блукаў, без сіл хадзіў.

Стары карчмар учадзіў моцна галаву маю,
Як вінаградзіну сярод збаноў, мне раздушыў.

Ты ведай, ад ракі віна, як чаша-качка, стаў
Маўклівым салавей душы, запал яго астыў.

Калі дасхочу я напіўся, дык сагнула ў рог
Мяне пад цяжарам віна, так лёс мяне судзіў.

На чашу з золата падобным стаў мой жоўты твар,
Нібы пунсовае віно, я слёзы доўга ліў.

Сцягнуў я вопратку з сябе, каб зноў заклад зрабіць,
Нібыта неба захацела, каб я далей піў.

Адзенню ж узамен дзяругу мне дало яно,
Каб ёю галізну сваю я ўсё ж такі прыкрыў.

Да гора давяла мяне прыхільнасць да віна:
І знайце ўсе, што чарапок мне чашу замяніў.

І да адчаю гаспадар карчмы мяне прывёў:
І мне разнос з-за чашы з-за адной ён учыніў.

Самотны, папрасіць віна спусціўся я ў скляпок.
І бачу, што ў мяне ад чашы толькі чарапок.

* * *

Зноў з гонару цягну астатак вінны даўкі той,
Я за віно аддаў усё, плаціў сваёй душой.

О, краўчы, падьдзі на міг. Я мёртвы, паглядзі,
І мне ў душу і ў рот налі любімы мой напой.

І стане добра мне, адчуецца зямлі цяпло,
І ўсё жывое на зямлі набудзе свой спакой.

Дарэмна поснік папракаў мяне і пагражаў,
Што вечна трачу дні і ночы я ў карчме старой.

Сказаў я: «Лепей піць віно, чым поснікам мне быць,
Бо дзеля славы толькі чалавек не п’е парой.

Я п’ю віно і тым, я ведаю, знішчаю плоць,
Ты ж посіціш і мацнееш толькі грэшнаю душой».

Ён раззлаваўся і пайшоў на вуліцы ў мячэць,
Не моўчкі — праклінаючы мяне і ўвесь род мой.

У келлю ён зайшоў з малітвай, як і трэба быць,
Чакаючы за хамства цуду для душы сваёй.

На гэты раз ён пралічыўся. Каб адбіць бяду
І здзейсніць добры цуд чарга была цяпер маёй.

Самотны, папрасіць віна спусціўся я ў скляпок.
І бачу, што ў мяне ад чашы толькі чарапок.

* * *

Стаў зноў каханы піць віно. Як гэта мне трываць?
Што мне рабіць цяпер, каб свой спакой не растаптаць?

Кроў буду піць я, не віно, і знайце: справа ў тым — Сапернік-вораг стаў яго з каханым распіваць.

Калі ўсё ж лёс саперніку хмяльную вільгаць піць, Крывёю замяню віно, не зможа апазнаць.

Ад сёння замясціў крумкач той ружы салаўя. Што ж мне рабіць! Наканавана гэтак мне, відаць.

Не дзіва, што калі ў каханні хтось няверным стаў, Дык верны на сабе адразу стане крыж стаўляць.

Парваны мой каўнер, і я для камянёў мішэнь, Буянствам я спакой разбіў, і ўсе наўкол шумяць.

Падманам чашу сэрца я напоўніў да краёў, Не здолеў я дапамагчы нічым, каму сказаць?..

Я ўмомант зразумеў, што страціць я магу сябе, І стаў спускацца па ішляху, дзе ўсім кармча відаць.

На вуліцы Рустэма я заўважыў, што туды ж Махмуд Хабіб, у дым п'яны, ідзе — усім чуваць.

Самотны, папрасіць віна спусціўся я ў скляпок. І бачу, што ў мяне ад чашы толькі чарапок.

★ ★ ★

Як не прызнацца, што віно — найверны сябар мой, Калі душа даўно гарыць пакутай незямной?

Да свету прыглядзіся. Здзіўлены ўсё больш і больш, З навукай я не здолеў зразумець яго спакой.

Не толькі сонца, мне адной пылінкі не спазнаць — Як розум ні напружваў, новай думкі ні адной.

Прыходу і сыходу сэнс хто знае на зямлі? І невядома, як з'явіўся я і стаў сабой.

Мне веды не дапамаглі, ні поснік, ні мула Не загарэліся паразмаўляць пра свет са мной.

«Каб разабрацца мне ва ўсім, паклічу я сяброў, — Сказаў, — для гэтага ёсць вольны час, і час той мой!»

Маю хваробу лекар не асіліў, хоць хацеў. Сам ішэйх не здолеў бы з хваробай справіцца маёй.

Адмовіцца не маю права я ад думак тых, Ні растлумачыць усяго, што бачу прад сабой.

Задача цяжкая лягла на плечы мне, калі Я страціў ад пакут сваё цярпенне і спакой.

Самотны, папрасіць віна спусціўся я ў скляпок. І бачу, што ў мяне ад чашы толькі чарапок.

З узбекскай.
Пераклад Віктара ШНІПА

Газелі

Ноч расстання — ноч трылогі, боль з тугой. Без каханай невыносны смутак мой.

Прагані цямрэчу, віначэрг, хутчэй, Хоць на момант сэрца мне віном сагрэй.

Акружы маланкай келіх у руках, Агарнуў душу мне хмараў чорны гмах.

Ноччу змрочнай свечку досвітку смялей Запалі іскрой някельнасці хутчэй.

Згасла сонца; сумна неба над журбой Вечароваю крывавіцца зарой.

Не пазбавіць свет ад горасных пакут, З распаччу змірыся ўрэшце, сэрца, тут.

У разлуцы дні счарнелі, Наваі, Ноч расстання — боль з тугой — перажыві.

З узбекскай.
Пераклад Міхася ПАЗНЯКОВА

Зульфія

Чырвоныя макі

Вось дачка бяжыць да маці: — Мама, выслухай мяне! У суседняй з нашай хаце Дах чамусьці расквітнеў! Ён ад кветак аж пунсовы, За гранат ён чырваней… Гэтых кветак адмысловых Я не бачыла раней! Маці за руку ўзяла, За сабою павяла.

— Мама, можна мне сарваць Гэтых кветачак хоць пяць? — Запытайся ў Хурыята, Гэта ж іх, не наша хата… Што ж, набегла, запытала, Дазваленне атрымала І з сяброўкаю — на дах… Кветак там — дык проста ах! Дзве сяброўкі, дзве сінічкі, Сталі кветачкі збіраць. Па плячах бягуць касічкі, Шчочкі чырванню гараць. Дах у маках… Дзіва гэта Можжа кожнага здзівіць… У дзяўчынак — па букеце, Каб матулям іх дарыць. Сярод макаў, нібы пан, Ззяе чырванню цюльпан.

З узбекскай.
Пераклад Генадзя АЎЛАСЕНКІ

Абдулахмід ЧУЛПАН

Душа

Мая душа, скажы, чаму Трываеш моўчкі кайданы? Не маеш сіл, каб узляцець Над светам, дзе няма вясны?

І тут знявага — вечны боль, Ці вечна прыніжацца нам? І ці не час нажам прыйшоў І час парвацца кайданам?

І ты, душа, не памірай, Ты — вечная, як гэты свет. Скінь кайданы і вольнай будзь, Ты вольная, як і паэт!

Народ

Народ — гэта хваля і цэлае мора, Народ — гэта сіла, што здужае гора, Народ — гэта бунт, не прад зброяй накора.

Народ, што паўстаў, немагчыма стрымаць, І ўлады няма, каб ім зноў кіраваць.

Імперыі ён разбурыў і кароны, Народ пажадаў — і ўсе рухнулі троны…

Ён хоча, каб край быў краінай навек, Бо толькі ў краіне не раб чалавек.

Народ паўстае, ён бунтуе, кіпіць, Імкнецца, хвалюецца і не маўчыць.

Ён голад асіліць, звяздзе ад бяды, Багатым ён зробіць свой край назаўжды.

Мы ў нашым народзе мацнеем штогод І будзем мы вечна, бо мы ўжо народ!

★ ★ ★

Валасоў тваіх лён, што ў руцэ я трымаю, Цалаваць мне і гладзіць ці з рук выпускаць? Таямніцу тваю, што я сёння ўжо знаю Захаваць мне ў сабе ці людзям расказаць?

Валасы распусціць, таямніцу раскрыць, Дык каму тады будзеш агонь свой даваць? Ты пра іншых казала: «Там здрада сядзіць!», Дык каго і нашто ты зноў стала чакаць?

Тваё цела трапеча ў абдымках маіх, Ды душу маю зноў запаўняе туман. Што мне сёння агонь пацалункаў тваіх? «Я кахаю!» — казала, ды гэта падман!

Імгненні кахання

Ты — уладарка зямных прыгажунь, Гэта ў вачах я тваіх прачытаў, І ўміг для птушкі ўжо лёсу свайго З золата клетку навек змайстраваў.

Хоць і стамлёныя славу спяваць, Кветкі спявалі ў цябе прад вачамі. І салавей, іх раўнуючы, змоўк, Доўгімі плакаў, самотны, начамі.

Думкі твае ж у вачах я чытаю І, калі б я быў паэтам, тады б Я ў тваё сэрца ў даўнейшую рану Вершамі вострымі цэліў заўжды б.

Бачыш ці не ты ў пурпурным адзенні Тых, каго я сатварыў для цябе? Ці вандравала ты ў новым сусвеце Сцежкамі кветак маіх, што ў журбе?

І на ішляху да цябе ліст апалы Музыкай вершаў мне сэрца кране. Ну ўжо калі ж меладычны твой голас Скажа, што ты пакахала мяне?

З узбекскай.
Пераклад Віктара ШНІПА

Гафур ГУЛЯМ

Маці

Свой нараджэння міг не прыгадаю аніяк, Ды гэтаму заранку ўдзячны назаўсёды я! Яшчэ, спавіты, на нязнаным беразе ляжу І, здзіўлены, на свет, які адкрыўся мне, гляджу.

Сціскаючы ўраз кулачкі, гляджу на мора дня, Яшчэ нішто вакол не ўсведамляючы аднак… Бабулю, што прывеціла мяне,

забыўся я, Бо неўзабаве ў іншы свет навек пайшла яна.

Удзячны я табе, о маці, мой выток святы, Смак малака твайго і сёння —

у маёй крыві. Як юны ясакар на родным полі залатым, Сіл набіраўся я ў абдымках ласкавых тваіх.

Я стаў паэтам, змагаром, вакол расла сям’я, І азірнуцца не паспеў —

як поўдзень мой настаў… Навошта рана ты пайшла, радзімая мая? — Не ўбачыла, які мяне тут росквіт напаткаў.

Не давялося і ўвайсці ў мой новы, светлы дом, На ўзлёты творчыя,

высокія мяне натхняць. Убачыць, як квітнее край наш годна з кожным днём, І як заможна зажыла цяпер твая радня.

О, хоць бы раз убачыць мне цябе жывой, З паклонам запрасіць цябе да ичодрага стала!.. Стары пярсцёнак з пальца зняў я —

падарунак твой,

З узбекскай.
Пераклад Міхася ПАЗНЯКОВА
Малюнкі Каміля КАМАЛА

Рысалат ХАЙДАРАВА

Яе разбудзіў прыемны пах фіялкі. Падняла галаву з падушкі, азірнулася. Тонкі водар даносіўся ад квітнеючых фіялак у вазачцы, якая стаяла на тумбачцы. Іх учора прывёз Джаўлан.

«Ах, сёння ж Наўруз! — прыгадала яна. — Няўжо дажылі да свята?»

Жанчына паклала галаву на падушку і ўтаропілася ў столь. З аднаго боку столь асвятлялася промнямі вулічных ліхтароў. Вакол панавала такая цішыня, што было чуваць, як на тумбачцы цікае наручны гадзіннік мужа.

Маліка заплюшчыла вочы, ёй не хацелася парушаць цішыню. Але раптам, нібы паведамляючы пра надыход раніцы ў махалу, закрычаў певень, а крыху пазней — зашчабяталі птушкі.

Яна паднялася і распачала дзень са звыклага: прыбралася, спаласнула посуд, пасля ўзяла кафейнік, ды раптам спынілася. Успомніла, што ўчора муж прывёз з базару мяту і шпінат. «Трэба прыгатаваць самсу з зелянінай. Калі ўжо сям'я пазбаўлена магчымасці святкаваць Наўруз як заўсёды, няхай родныя адчуюць дух вясны дома».

З кухоннай шафы жанчына дастала мяшэчак з мукой, а калі пачала шаткаваць зеляніну, увесь балкон запоўніўся мятным водарам.

Ах, у яе дзяцінстве матуля пякла такую незвычайна-смачную самсу² ў тандыры³! У Малікі нават слінкі пацяклі, калі прыгадала смак той матулінай самсы. Ах, якая яна была ладненькая ды кругленькая! З выгляду цеста здавалася цвёрдым, але, ледзь адкусіш з аднаго боку, — самса ўся трэскалася. І вонкі вырываўся гарачая пара, насычаная прыемным, апетытным пахам мяты, шпінату, шчаўя.

Перад Наўрузам у двары гатавалі сумаляк⁴. Яе матуля пачынала рыхтавацца да свята за тыдзень. На веранду выносіла нізкі столік-хантахту, вакол яго расцілала новыя сацінавыя матрацы для сядзення — курпачы. У той жа дзень прыязджала яе цётка, адна за адной збіраліся суседкі, з гучным смехам і жартамі заходзілі сваячкі — жонкі матуліных братоў. Жанчыны збіраліся на верандзе, рассыпалі горкай пшаніцу і пачыналі перабіраць збожжа. Маліка мала што разумела з жаночых размоў, ёй больш падабаліся сталыя, ціхія галасы жанчын. Таму яна ўвесь час круцілася вакол старэйшых: то паднясе гарбату, то апаласне піялушкі, і ўвесь час прыслухоўвалася да іх гутаркі. Заўважыўшы такую цікаўнасць, цётка адганяла

Наўруз¹

Урывак з аповесці «Каранцін»

яе далей: «Дачушка, як табе не сорамна?! Дзяўчынкі не павінны слухаць жаночыя размовы!». А яе маці нахмурвала бровы і загадвала: «Ідзі, падрыхтуй моркву!».

Пасля гэтага пшаніцу высыпалі на хантахту. Маці кожны дзень апырсквала халоднай вадой збожжа і чакала ўсходаў. І Маліка з маленькім вядзерцам хадзіла ўслед за маці. Ёй падабалася сачыць, як прарастае пшаніца.

Яе бацька раскопваў у двары вялікую яму — земляны агмень. Над агменем усталёўвалі вялікі чыгунны казан, які застаўся яшчэ ад дзеда. Двор паступова запаўняўся сваякамі, суседзямі, дзецьмі. Ад гэтага ў іх доме панавалі святочны настрой. Жанчыны за ціхай размовай малолі пшаніцу. Прарослае збожжа аддавала свой сок. Маліка і дочки сваякоў ахвотна спалоскавалі тазікі. Хлопчыкі шумелі і гулялі ў свае хлапечыя гульні.

Пасля рабілі ўзвышэнне з зямлі, што засталася ад выкопвання землянога агменю. На яго жанчыны расцілалі баваўняны кілімок-шолчу. Усе рассаджваліся вакол яго і пачыналі перамешваць сумаляк. А гэтым часам цётка Малікі гатавала слаёныя аладкі — катламу.

— Прыгатуйце нам катламу з цыбуляй, — прасілі дзеці.

— Добра, добра, дзеткі мае, — адказвала цётка. — Зараз я прыгатую вам катламу з цыбуляй. Бо без цыбулі катлама атрымліваецца вельмі нясмачнай! З цыбуляй катлама нашмат лепшая!

Дзецям даводзілася чакаць нядоўга. У хуткім часе цётка Малікі прыносіла катламу на двух лятаных. На адным месцілася з цыбульным начыннем, а на другім — без цыбулі. Цётка тлумачыла дзецям:

— Некаторыя ж любяць «нясмачную» катламу!

Але дзеці хутка з'ядалі катламу з цыбуляй, а пасля «знішчалі» і «нясмачную».

У такі дзень яе маці абавязкова выпякала ў тандыры самсу з мятай і шпінатам. Жанчыны ўсе разам шаткавалі вясновую зеляніну: мяккія зялёныя парасткі мяты і канюшыны, лісце шпінату, маленькімі тоўстымі качалкамі яны раскочвалі лапкі цеста і ляпілі самсу.

— Добра, калі талакой людзі бяруцца за справу, — казала яе мама. — Вось, глядзіце, амаль за гадзіну напаяклі цэлы тандыр самсы!

Пасля ставілі ў двары доўгія сталы і лаўкі, вырабленыя суседам Жажай Эдзікам. Рассцілалі абрус, клалі прысмакі, што прыносілі сваячкі і суседкі. А ўвечары яе бацька пачынаў гатаваць плоў у чыгунным ачагу, які месціўся ў верхнім баку двара. Суседзі — Жажа Эдзік, дзядзька Бахадыр разам з яе дзядзькамі шаткавалі моркву. Пад чыгунным ачагом трашчалі дровы, разносіўся пах нагрэтага алею, а потым — прыемны пах прыгатаванага сумаляку.

Увечары яе бацька горкамі выкладаў плоў на лятаны. У залацістым ад куркумы рысе цямнелі разынкі і чорныя

зярняткі барбарысу. На «вяршыні» плову бацька клаў кавалак мяса, пасля лавіў у казане маленькую рэпку і выкладваў яе на асобную талерку. Да падсмажанага на алеі мяса, цыбулі і морквы бацька заўсёды дадаваў цэлую рэпку. Наразаў яе на дробныя кавалкі і еў разам з пловам.

Падчас раздачы плову ў двары ўсчыналіся крык і гоман. Дзеці сядзелі побач, на лаўках. Сярод чорнавалосых дзіцячых галоў вылучаліся вогненныя галоўкі Мішкі і Грышкі — дзяцей Жажы Эдзіка.

Дзядзька Бахадыр быў самы малодшы сярод мужчын, таму ў яго абавязак уваходзіла насіць лятаны з пловам. Жонку Жажы Эдзіка — жанчыну з кароткімі валасамі — махалінскія дзеці называлі Чучай. Чуча прыносіла са свайго дома поўную міску кіслай капусты. Дзеці наляталі на цётчын пачастунак і ўмомант з'ядалі яго разам з пловам. Усю ноч жанчыны памешвалі сумаляк. Хоць Маліка ўпарта змагалася з жаданнем спаць, сон нарэшце браў верх. А раніцай, калі дзяўчынка прачыналася, у двары ўжо панавала цішыня. Казан быў ухутаны, каб сумаляк даходзіў сам па сабе. Побач з агменем на хантахце пад аксамітным каўпаком стаяў чайнік. Вакол месціліся сваячкі. Некаторыя — на нізенькіх лаўках, астатнія — на ўзвышшы каля казана, ціха гутарылі. Маці Малікі час ад часу адкрывала каўпак і налівала гарбату ў піялушкі. На піялушках красаваўся ўзор у выглядзе бавоўны.

Праз некаторы час завітвалі суседкі, і двор ізноў напаўняўся гоманам дзіцячых галасоў. А яе цётка пасля слоў: «Бісмілахір-рахманір-рахі-ім» падымала вялікі абрус з грубай баваўнянай тканіны. Усе адначасова нахіляліся над казаном, каб убачыць выяву на паверхні сумаляка.

— Калі ласка, зірніце, на што падобна? — звярталася цётка да жанчын.

Пасля доўгага гатавання сумаляк пачынаў гусець, і ў гэты час яго накрывалі, прыбіралі лішнія дровы, не чапалі толькі чырвоныя галавешкі ў попеле. На галавешках і попеле сумаляк яшчэ пэўны час павольна пыхкаў. А пасля пачынаў астываць, і тады на паверхні ўтвараліся цікавыя абрысы. Усе здзівіліся незвычайным выявам. Здавалася, што гэты знак, якім будзе год. Цікава, што ўбачанае заўсёды паведамляла толькі пра добрае (бо людзі тлумачылі па-свойму, толькі на сваю карысць).

Пасля маці Малікі прыносіла вялікі чарпак, і цётка пачынала разліваць сумаляк у пасудзіны, якія трымалі ў руках сваячкі і суседкі. Стравы заўсёды атрымлівалася шмат, хапала на ўсіх. Рэшткі налівалі ў піялушкі і раздавалі ўсёй махале.

— Ах, якая смаката! — хваліла страву Чуча, аблізваючы лыжку. — Белы сок пшаніцы ператварыўся ў карычневыя плодзічкі! Гэта проста цуд!

Дзеці-ўзбекі ў махале не маглі вымавіць слова «дзядзька», таму дзядзька Эдзік ператварыўся ў Жажа Эдзіка, а цётку Валю нараклі Чучай. Цяпер ні Жажы Эдзіка, ні Чучы няма ў жывых, няма і Грышкі. Калі Маліка наведвае свайго бацьку, з павагі да дзядзькі Эдзіка і цёткі Валі заходзіць у дом Мішкі, які ператварыўся ў прафесара Міхайла Эдуардавіча. Хоць ён ужо доволі добра ведае ўзбекскую мову, але да гэтага часу не навучыўся вымаўляць літару «к», таму замест яе прамаўляе «к». І калі Маліка заходзіць у госці, ён з усмешкай звяртаецца: «Докторлік нима бўлди, а, йоклайсанми, йоки Пулатни фан докторлиги сангаям етадими?»⁵ У адказ Маліка толькі ўсміхалася.

...На сняданак яна паспела напаячы самсы.

— Сёння ж Наўруз? — дапытвалася Нігора. — Ці будуць паказваць свята па тэлевізары?

— Не, — адказала Маліка з уздыхам. — Дачушка, зараз каранцін. Нельга праводзіць вялікія свята.

— Ой, тады і сумаляк не будуць варыць у махале? — надзьмулася дзяўчо.

— Вось хутка скончыцца каранцін, тады і прыгатуем сумаляк, — паспяхалася супакоіць яе Феруза.

— Тады і будзе вялікае свята. І я сам завязу цябе туды, — паабяцаў Джаўлан.

— А плоў хоць будзе сёння? — Нігора паглядзела на Маліку. — З рэпай? Дарэчы, навошта ў плоў кладуць рэпу?

— Плоў з рэпай — фірменная страва нашай мамы, — засмяялася Феруза. — Дарэчы, мама, чаму вы кладзеце ў плоў рэпу? Я больш нідзе не бачыла такога.

— Твой дзядуля рабіў плоў з рэпай, — уздыхнула Маліка. — І ён заўсёды атрымліваўся вельмі смачны, я з задавальненнем ела. Ведаеш, дзяцінства майго бацькі выпала на ваенны час. Тады рэдка гатавалі плоў: не было ні мяса, ні масла, ні рысу. Бабуля варыла на вадзе цыбулю з морквай, давала сечку, а замест мяса наразала вараную рэпу. Пасля вайны ўжо з'явіліся алей і рыс, але мяса знайсці было немагчыма. У цяжкія пасляваенныя гады ў плоў замест мяса ўсе клалі рэпу. З тых часоў твой дзядуля і прыхваціўся да рэпы. І хоць вам рэпа не па гусце, я яе люблю...

З узбекскай.
Пераклад Іны ФРАЛОВАЙ

¹ Наўруз — нацыянальнае свята, якое адзначаюць у дзень вясновага сонцастаяння — 21 сакавіка.

² Самса — папулярная ўзбекская страва, падобная да піражкоў, вольнай формы з начыннем.

³ Тандыр — гліняная хлебная печка асаблівай канструкцыі, у якой выпякаюцца ўзбекскія ляпёшкі.

⁴ Сумаляк — страва з прарослага збожжа, якую гатуюць у час вясновага свята Наўруз.

⁵ На ўзбекскай мове: «Як рухаюцца справы з доктарскай дысертацияй? Будзеш абараняцца ці доктарскай Пулата табе дастаткова?»

Кучкар НАРКАБІЛ

Каханне акцёра

Прысвячаю вялікаму брату...

— О-о-о! Зулфіяджан, якое надвор'е! Пяшчотныя, пяшчотныя дажджы... Горы ўпіраюцца ў неба. Я ў горах!

— О-о-о! Зулфіяджан, а які лес! Прахалода. І яшчэ... дождж.

— О-о-о! Зулфіяджан! Вы не бачылі такі прыгожы пейзаж. Адразу каля падножжа гор ёсць возера. Мы ў ім купаемся...

— Зулечка, цяпер мы ідзём уздоўж глыбокага абрыву. Уніз глядзець страшна. Галава круціцца. Вунь там, на дне абрыву, цячэ вясёлая рака.

— Зулфіяджан, мілая, цяпер мы па канатнай дарозе падываемся на вяршыню. Добра, буду асцярожны...

— О-о-о! Зулечка, мы каля падножжа Эльбруса. Снег, паўсюль белы снег. Вы бачылі снег улётку? Так, я цёпла апрануты, мілая. Добра.

— Зул... Зулечка! Мы вяртаемся. Мы яшчэ ў дарозе... Спыніліся каля вод «Нарзана». Уявіце толькі, з трубы вывяргаецца вада «Нарзан». Калі б вы былі побач са мной, атрымалі б бясконцае задавальненне. Добра, буду асцярожны!

«...Вой, як ён надакучыў! Ну і прасцяк. Трымаюць яго пад пятой. Пра ўсё дакладвае. Гэты крыкун выеў мне ўсе мазгі. Не, мне тэрмінова трэба перайсці ў іншы пакой...» Нусрат грэбліва паглядзеў у бок акцёра, які здымаў на тэлефон краявід уздоўж дарогі, па якой імчаўся аўтобус. А Кудрат, задаволены і ўсмешлівы, кажа, глядзячы на тэлефон:

— Зулечка! Вяртаемся. Уражанняў — мора! Распавяду, калі прыедзем. Бачылі відэа? Э-е-ей, зарадка канчаецца, зараз адключацца. Добра, мілая. Вазьму, вядома, вазьму.

Нусрат са здзіўленнем паглядзеў на спадарожніка. Акцёр, летуценна ўсміхаючыся, заплушчыў вочы, галавой упіраючыся ў акенца аўтобуса. Пачаў напываць сам сабе нейкую мелодыю. З аднаго боку, Нусрат яму зайздросціў. Хоць усім сэрцам асуджаў такія паводзіны чалавека ва ўзросце (дзесьці каля 60 гадоў), штогадзінныя справаздачы якога з усялякай нагоды яго, мякка кажучы, здзіўлялі. Думаў, што ў гэтых людзей мастацтва ўсё па-іншаму, нават асабістае жыццё. Хто ведае, можа, суджэнцы не могуць доўга знаходзіцца адно без аднаго.

— Зулфіяджан, мы прыехалі.

— Зулечка, мілая, я ўжо засынаю...

— Зулфіяджан, неба, зоркі схаваліся за хмарамі. Пэўна, усю ноч будзе ісці дождж. Хто, а, сусед? Гээй, нейкі ціхоня, дрыхне як забіты. А што яму да мяне? Мне здаецца, што ён далёкі ад кахання.

Нусрат не вытрымаў. Рэзка ўсхапіўшыся, ён уключыў святло. Акцёр таксама ўскочыў з ложка. Вочы вылазілі з арбіт. Дрыжыць, як асінавы ліст. Нусрату стала моташна. Бачачы, як акцёр моцна спалохаўся, што нават не можа прамовіць слова, Нусрат змякчэў. Як мага спакойна сказаў:

— Раніцай перабірайцесь у іншы пакой. А то я за сябе не адказваю...

— Што... Што вы зробіце, дружа? — ледзь вымавіў акцёр. Стаяў, склаўшы

рукі на грудзях, нібы нявольнік, які не дагадзіў гаспадару.

— Што трэба, тое і зраблю! Калі ўз'юшуся, выкіну вас вось з гэтага акна ўніз. Хоць, можа, і не загінеце, але на кавалкі разляціцеся, гэта дакладна.

Акцёр уявіў, як ён паляціць з другога паверха, цяжка ўздыхнуў, зажмурыўся. Потым шмыгнуў у ложак, накрывся коўдрай. Ён маўчаў. Нусрату стала смешна. Ледзь стрымаўся, каб не пачаць рагатаць. Рэзкім рухам адчыніў акно. З-пад коўдры прагучаў ціхі ўздых.

Раніцай, убачыўшы, як, скурчыўшыся ў кутку ложка, сядзіць пахмурны акцёр, Нусрат пашкадаваў аб учарашнім. Вочы таго пачырванелі. Плакаў. Нусрату стала яго шкада. «Добра, больш не будзе так лапатаць, хоць трохі адпачну ад яго балбатні...»

— Братка, я прашу ў вас прабачэння. Я сам сабе перашкаджаю ўвесь час. Калі бачу прыгожыя мясціны, добрых людзей, адразу хочацца падзяліцца

з жонкай. Што зробіш, у мяне гэта як хвароба. Губляюся... Гавару не змаўкаючы. Пакуль хто-небудзь не спыніць, я так і буду гаварыць. З-за гэтага нават на працу перастаў хадзіць.

Нусрата здзівілі яго словы. Ён са злосцю паглядзеў на суседа, малавядомага акцёра, які выконваў нейкія незаўважныя ролі ў кіно:

— Калі так, чаму не ўзялі з сабой жонку? Навошта так пакутаваць?..

— Гэта немагчыма...

— Чаму?

— Жонка не можа прыехаць. Яна памерла. Пяць гадоў ужо... Але я размаўляю з ёй кожны дзень, — з яго вачэй пацяклі слёзы.

Нусрат здрыгануўся. Яму стала няёмка. Хістаючыся, нібы п'яны, выйшаў у калідор, адтуль кінуўся на вуліцу. Без сіл апусціўся на лаўку, што самотна стаяла ў канцы двара санаторыя. Задуманна паглядзеў на Каўказскія горы. Дрыготкімі пальцамі набраў нумар. На экране тэлефона з'явілася фота жонкі Айджамаль:

— Як ты, Жамаль? — ледзь вымавіў ён, — як тваё здароўе? Тэрмінова скажы сыну, каб купіў білет на самалёт. Заўтра ёсць рэйс. Прылятай! Не перабівай мяне! Я цябе... я цябе... Я сам цябе сустрэну ў аэрапорце.

Голас Нусрата дрыжаў. Не хацеў, каб гэта заўважыла жонка, таму, не скончыўшы фразы, адключыў тэлефон. Доўга глядзеў на горы. Цяпер, у гэтыя хвіліны, не мог, не адважваўся пайсці ў пакой, дзе сядзеў чалавек, моцны, магутны, мацнейшы за яго — Нусрата,

магутнейшы за ўсіх людзей на свеце — чалавек, безапаветна адданы сваёй жонцы, свайму каханню.

Апавяданні

Гэтыя чытаць не будуць...

Пісьменнік быў шчаслівы, вельмі шчаслівы! А як жа інакш?! Сам кіраўнік вобласці ўзначальваў усю работу, за паўтара месяца пабудаваў для яго ўласную бібліятэку.

Уся хатняя бібліятэка — а гэта звыш пятнаццаці тысяч кніг! — пераехала ў новы «ўласны дом»!

Пакоі бацькоўскай хаты адразу сталі большымі. Пісьменнік уздыхнуў вольна. Падзякаваў Усавышніаму. (Не, у яго язык не паварочваўся сказаць «уласная бібліятэка», няёмка неяк...) Як добра гучыць: дом-бібліятэка!

Нездарма кажучь, што кніга нясе святло, кніга вучыць жыць. Беласнежны будынак бібліятэкі, узведзенай у правым

Сёння хата брата стала нашмат прасторнейшай, вызвалілася ад кніг. Цяпер і дзеткам ёсць дзе пагуляць.

...Празвінеў школьны званок. З класаў павыбігалі дзеці і накіраваліся да бібліятэкі.

Пісьменнік быў усхваляваны. Ён падумаў: «Найлепшы мой твор у жыцці — гэта бібліятэка!»

У абедзенны час у бацькоўскай хаце (цяпер, зрэшты, гэта была хата брата) сабраліся аднавяскоўцы на худаі¹. Зарэзалі барана, накрылі на стол...

А ўвечары ў вызваленай ад кніг гасцёўні зноў прымалі гасцей. Цяпер тут сабраліся сябры пісьменніка і святкавалі на сучасны лад. На сталае, акрамя разнастайных страў, стаялі бутэлькі з алкаголем. Ці жарт: прыехалі сябры пісьменніка — высокія чыноўнікі раёна і абласнога маштабу.

Вечар разгараўся, рабіўся ўсё цікавейшым. Як кажучь, банкет на ўвесь свет. Нямала прамаўлялася тостаў у гонар кнігі:

— Без кніг няма ведаў, кнігі — скарбніца навукі, — прамовіў самы аўтарытэтны сярод гасцей, які сядзеў на чале стала.

— Дружа, пісьменнік ты наш, гонар і хвала табе! На адкрыццё бібліятэкі прыехаў сам кіраўнік вобласці. Ты малайчына! — пахваліў іншы, трохі ніжэйшы рангам.

— Кніга — святло ў нашым жыцці! — павучальна сказаў наступны сябар-чыноўнік. — Трэба шмат чытаць, чытанне — ключ да ўсяго.

— «Я ўдзячны кнізе за ўсе мае добрыя якасці» — так, здаецца, казаў Горкі, — зноў уставіў той, што сядзеў на чале стала.

— Сёння пісьменнікі з'яўляюцца самымі актыўнымі членамі грамадства. Да кнігі ўзрасла ўвага, — заўважыў адзін з гасцей.

— Пісьменнік — гэта талент. Часам мне таксама хочацца напісаць кнігу, — заявіў чыноўнік з раёна, кінуўшы позірк на настаўніка Мамата, які прыслушваў гасцям.

А настаўнік з раздражненнем падумаў: «Ну канечне, на месцы галавы — гарбуз, а ты марыш напісаць кнігу?»

Кампанія чыноўнікаў гутарыла пад добрую выпіўку дапазна. Усе спявалі дыфірамбы кнігам. Казалі пра іх вартасці, пра тое, што яны далі свету. Вёска за ўсю сваю сціплую гісторыю ніколі не чула такіх хвалебных слоў у адрас кнігі...

У разгар вечарыні пісьменнік кожнаму з сяброў падарыў сваю кнігу з аўтографам. Ізноў загучалі пахвалы, цяпер ужо адрасаваныя пісьменніку. Той нават заплакаў. Выпіў келіх да дна. Захмялеў трохі...

Госці разышліся вельмі позна, за поўнач.

Пісьменнік прагнуўся рана. Паснедаў з братам у двары. Пачаў збірацца: час вяртацца ў горад.

Зайшоў у гасцёўню, каб апрануцца. Там ужо было прыбрана, усё блішчала чысцінёй. Апранаючы кашулю, пісьменнік паглядзеў на маленькі столік, які стаяў у кутку пакоя. На ім ляжалі стосам яго кнігі, якія ўчора падарыў сябрам.

Ён не паверыў сваім вачам. Здалёку пералічыў. Шэсць...

Гасцей было сем. Нехта з іх усё-ткі ўзяў кнігу...

Пісьменнік пачырванеў. Яму стала някавата. Адлегласць паміж ім і столікам усё павялічвалася...

Не адважыўшыся падысці да кніг, ён хутка адварнуўся і выйшаў.

З узбекскай.

Пераклад Алеся ЦІМАФЕЕВА

¹ Худаі — мусульманскі абрад, калі ў гонар нейкай падзеі запрашаюць пажылых людзей памаліцца, каб усё было добра, часам з ахвярапрынашэннем сваіх жывёл.

«Палац Ак-сарай (Узбекістан)», 1995 г.

Уладзімір Гладкоў — якраз адзін з такіх... Мастак нарадзіўся 12 мая 1947 года ў Туркменістане ў шматнацыянальным горадзе Ташаўз (сёння Дашагуз). Аднак большую частку жыцця ён правёў у Ташкенце. Тут адбывалася і творчае станаўленне майстра. Асновам жывапісу Уладзімір Гладкоў навучаўся ў Рэспубліканскім мастацкім вучылішчы імя Паўла Бянькова. Свайму тагачаснаму педагогу Івану Якаўлевічу Сакалову творца пазней прысвечыць не адну работу, ушануе яго памяць цэлымі экспазіцыямі. Пасля заканчэння вучылішча Уладзімір Гладкоў паступіў на мастацка-графічны факультэт Ташкенцкага дзяржаўнага педагогічнага інстытута. Актыўную выставачную дзейнасць распачаў у 1979 годзе, калі заявіў аб сабе першай персанальнай выстаўкай ва ўзбекскай сталіцы. З тых часоў яго імя амаль не пакідала газетных палос.

На месцы мастак не сядзеў, аддаючы перавагу дарозе. Перш чым асесці ў 2002 годзе ў Мінску, Уладзімір Гладкоў аб'ездзіў спачатку ўсю Сярэднюю Азію, а затым яшчэ паўсвету. Работы жывапісца захоўваюцца ў прыватных калекцыях у Грэцыі, Італіі, Японіі, Венгрыі, Германіі, Аўстраліі, Англіі, Расіі, а таксама ў фондах Міністэрства культуры Узбекістана, Беларускага дзяржаўнага музея гісторыі Вялікай Айчыннай вайны, іншых музейных устаноў. У Беларусі ж творцу, паводле яго слоў, прыцягваюць перш за ўсё людзі... Колькасць персанальных экспазіцый мастака набліжаецца да ўнушальнай лічбы ў два дзясяткі. Сярод важных выставачных адрасоў, акрамя Ташкента, значацца яшчэ Мінск, Афін. Групавыя выстаўкі праходзілі ў Паўночнай Македоніі, Расіі.

У падмурку яркага мастацкага стылю Уладзіміра Гладкова ляжаць традыцыі еўрапейскага рэалістычнага жывапісу, «сапсаванага» думкай і наратыўнасцю, ды разуменне каларыстыкі і кампазіцыі як выяўленчай асновы твора. Найбольшы ўплыў на мастака аказалі, наколькі

можна меркаваць, арыенталісты XIX — пачатку XX стагоддзяў. З іх у першую чаргу прыгадваецца імя непераўздызенага Васіля Верашчагіна. У свой час гэты аўтар і адкрыў Старому Свету мастацкі Туркестан. Яго легендарная Туркестанская серыя 1867—1874 гадоў, можна сказаць, стварыла жывапісны канон Цэнтральнай Азіі. Уладзімір Іванавіч — няхай і апасродкавана, праз галаву ўласных настаўнікаў — пераймае верашчагінаўскія колеравыя спалучэнні і асаблівае стаўленне да «паветра» на палотнах. Зрэшты, самаркандскія вулчкі і маўзалеі ў трактоўцы сучасніка — зусім не тое ж, што на карцінах XIX стагоддзя. Яны менш дэталёвыя і адрозныя па настроі — тут пануе меланхолія і нават не пахне экзотыкай.

Прыглушаная настраёнасць збліжае работы мастака з работамі паслядоўніка Васіля Верашчагіна — Рыхарда-Карла Зомера і яго Туркестанскай серыяй. Але ж яшчэ бліжэй па духу да Уладзіміра

«Нацюрморт з бэзам», 2000 г.

«Аральская юшка», 1976 г.

Гладкова аказаўся Павел Бянькоў, чыё імя сіла вучылішча, дзе герой нашага матэрыялу спасцігаў азы прафесіі. Мастацкія метады двух аўтараў родніць адмысловая імпрэсіяністычнасць выкавання, свавольнасць мазка (асабліва што тычыцца выяўлення людзей у пейзажах). Разам з тым «арыентальныя» палотны Уладзіміра Гладкова вызначаюцца шчырым захваленнем прыродай і архітэктурай роднага Узбекістана, прыхільнасцю яго да нацыянальных традыцый. Аўтэнтычнасць і ўласцівае выключна жыхарам усходніх краін адчуванне святла адрозніваюць яго погляд ад погляду заездных рысавальшчыкаў мінулага.

Улюбёным жанрам Уладзіміра Гладкова з'яўляецца пейзаж. Натуральна, творца працуе і як партрэтyst (асабліва плённа ў апошнія гады), і як майстар нацюрморту, але славу займеў менавіта на ніве жывапісных краявідаў. Сапраўднае ж захваленне мастака — водная стыхія. Яе ў пейзажах Уладзіміра Гладкова шмат, і штораз вада — гэта істота з непаўторным характарам. Такое абвостранае адчуванне найдрабнейшых змен у наваколлі набліжае творчасць жывапісца да найлепшых з марыністаў. Работы Уладзіміра Гладкова нават можна

знайсці ў Музеі Сусветнага акіяна ў Калініградзе. Пейзажыст перадаў у фонды ўстановы больш за 30 карцін з выявамі Аральскага мора. Серыя напісана з натуты, а вадаёма ўжо амаль не існуе.

З дапамогай паслядоўнага чаргавання архітэктурных элементаў, абрысаў гор, вадзяной роўнядзі, купала неба і аблокаў Уладзімір Гладкоў стварае энергічныя прасторавыя рытмы, не губляючы пры гэтым лірычнай інтанацыі. Мастакоўскае крэда выяўляецца ў пільнай увазе да любога праўлення творчага духу ў чалавеку, прыродзе альбо прадметным асяроддзі. Яно вызначае разнастайнасць відаў і жанраў мастацтва, у якіх працуе майстар. Цікавымі прыкладамі можна лічыць праектаванне музейных экспазіцый і ландшафтны дызайн. З 1978 года Уладзімірам Іванавічам было створана больш за 30 музеяў, сярод якіх ёсць і буйныя, экспазіцыйнай плошчай звыш 5000 кв. м.

Большая частка створаных мастаком музейных экспазіцый знаходзіцца ва Узбекістане. На рахунку майстра, у прыватнасці, — афармленне такіх знакавых для рэспублікі культурных устаноў, як Дзяржаўны музей гісторыі Узбекістана, Дзяржаўны музей гісторыі Цімурыдаў, Музей алімпійскай славы. Некалькі цікавых праектаў на азначанай ніве здзейснена мастаком і ў Беларусі. У іх шэрагу галоўным з'яўляецца Музей сучаснай беларускай дзяржаўнасці, што пазіцыянуецца як «адзін з самых маладых і тэхналагічных музеяў краіны». Дэбют у галіне ландшафтнага дызайну адбыўся пры аднаўленні Ташкенцкага заапарка ў 1990-я гады. Акрамя таго, у 2003 годзе Уладзімір Гладкоў у якасці аўтара распрацоўкі ландшафтнага дызайну ўзяў удзел у праектаванні экзатэрыума (вальеры і тэрарыумы з рэдкімі і экзатычнымі жывёламі) Мінскага заапарка.

Бернард ЗАТЫЛКІН

Гарадскія сілуэты

Дзейнасць Уладзіміра Гладкова — натхняльны, але не адзіны прыклад пасіянарнага абмену паміж народамі Беларусі і Узбекістана. У нечым падобны лёс чакаў і іншага мастака (прычым у самым шырокім сэнсе гэтага слова), які пакінуў важны след у гісторыі абедзвюх краін. Гаворка пойдзе пра ўраджэнца Краснаярскага краю і заслужанага архітэктара Беларусі Віктара Волчака. Некалькі гадоў у пачатку сваёй творчай кар'еры ён працаваў галоўным архітэктарам на розных праектах у Ташкенце, аказаўшы такім чынам магутны ўплыў на сілуэт і характар горада.

У 1929 годзе, па завяршэнні настаўніцкай практыкі, дзевятнаццацігадовага Віктара Волчака накіроўваюць на вучобу ў Вышэйшы мастацка-тэхнічны інстытут у Маскве (ВХУТЕІН), дзе яго выкладчыкамі становяцца праслаўленыя майстры савецкай архітэктуры і манументальнага мастацтва Іван Фамін, Вера Мухіна, Леў Руднеў, а кіраўніком дыпломнай работы прызначаецца прафесар Іосіф Лангбард. Будучаму заслужанаму архітэктару Беларусі, кіраўніку

Ташкент, помнік Алімушэру Наваі на плошчы перад Тэатрам юнага глядача, 1960-я гг.

праекта «Брэсцкая крэпасць-герой», аўтару будынка Мінскага аблвыканкама, у суаўтарстве — Літаратурнага музея Я. Купалы, у ролі архітэктара — помнікаў Феліксу Дзяржынскаму, Марату Казею ў Мінску даўлося спачатку папрацаваць у сталіцы Узбекскай ССР, куды ён трапіў па размеркаванні ў 1936 годзе.

Шлях да пакарання архітэктурнага Алімпа пачаўся для Віктара Волчака вельмі крута — ажно з працы (зразумела, у складзе аўтарскага калектыву) над генеральным планам цэнтральнай часткі Ташкента. Затым малады архітэктар бярэцца за іншы праект — непадалёк ад цэнтральнага сквера павінен быў з'явіцца будынак Ташкенцкага гаркама Камуністычнай партыі Узбекістана. Крыху пазней гэты прыкметны ампірны палац у самым цэнтры горада прыойдзе ва ўладанне Саюза пісьменнікаў Узбекістана, стаўшы на доўгі час штаб-кватэрай арганізацыі. Апошнім праектам, які творца паспеў выканаць перад Вялікай Айчыннай вайной, з'яўлялася архітэктурнае афармленне гідрабудаванняў Катакурганскага вадасховішча ў Самаркандскай вобласці. На фронт трапіў інжынерам, камандаваў інжынернай разведкай, удзельнічаў у бітве на Курскай дузе,

Ташкент, фантан на Тэатральнай плошчы, 1974 г.

вызваленні Беларусі, Польшчы, Усходняй Германіі і Чэхаславакіі.

Пасля заканчэння вайны вярнуўся ў Ташкент, дзе да свайго пераезду ў Беларусь у 1950-я паспеў прыкласці руку адразу да некалькіх знакавых праектаў. Адным з такіх стаў высачэзны помнік найвялікшаму ўзбекскаму паэту Алішэру Наваі. Адкрыццё скульптуры на плошчы перад Тэатрам юнага глядача адбылося пры ўдзеле дойліда ў 1949 годзе. Віктар Мацвеевіч адказаў за канструктыўную частку і пастамент, тады як за мастацкае рашэнне — Леапольд Дзітрых. Помнік гэты перажыў неаднаразовую рэканструкцыю, але і сёння ўпрыгожвае сабой цэнтр гасціннага горада. Апошні ж заўважны праект Віктара Волчака на тэрыторыі Ташкента — пластычнае рашэнне фантана на Тэатральнай плошчы, які з цягам часу ператварыўся ў святломузычны атракцыён...

Бернард ЗАТЫЛКІН

Сіражыддзін САІД

У час, калі быў студэнтам, дакладней, зімой 1975 года, мы з Андрэем Вазнясенскім сталі названымі братамі. У 80-я гады ХХ стагоддзя «кароль метафары» падараваў мне свае зборнікі з аўтографамі. Зараз яны стаяць на маіх кніжных паліцах і з'яўляюцца для мяне самымі дарагімі і каштоўнымі кнігамі. Сінія і чырвоныя пазначэнні, якія я ў час чытання праставіў над радкамі і ўрыўкамі, што асабліва мне спадабаліся, сведчаць пра час і эпоху, надзею і самоту, сустрэчы і расстанні.

Гады і дарогі. Часіны і стагоддзі. Дзве чырвоная-сінія лініі ператвараюцца ў вясновыя сцяжынкі, якія з абодвух бакоў упрыгожваюць маляўнічыя кветкі, і сцяжынкі гэтыя адносяць мяне ў вясну 1987 года, у падмаскоўнае Перадзелкіна, на бераг чыстай сажалкі, паверхня якой пакрытая рабізнай. Вада той сажалкі сваёй празрыстасцю нагадвае вершы Ясеніна.

Двойчы мне пашчасціла бачыцца і гутарыць з «паэтам, які ўвайшоў у паэзію на белым кані метафары».

Аднойчы (здаецца, гэта быў 1986 год) я ўдзельнічаў у творчай вечарыне Вазнясенскага, якая праходзіла ў ташкенцкім Доме ведаў. Зала была набіта колькі мажліва. Калі мы перадалі Вазнясенскаму партрэт Барыса Пастарнака работы нашага сябра мастака Адзілбека Бабаджанава, паэт быў шчыра ўзрадаваны і ўдзячны.

Сваю першую паездку я здзейсніў па заданні тагачаснага галоўнага рэдактара штотыднёвай газеты «Ўзбекистон адабіёти ва санъати» («Літаратура і мастацтва Ўзбекистана») Ахмаджана Мелібава. Мне было даручана арганізаваць гутарку з Андрэем Вазнясенскім.

Як зараз памятаю, на мне была лёгкая рудававатага колеру куртка папулярнай на той час пакістанскай фірмы «Табоні», якую я купіў у камерцыйнай краме Сарыасійскага аэрапорта, на левым плячы — модная чорная скураная сумка.

Падыйшоўшы да дачы ў Перадзелкіне, двухпавярховага драўлянага будынка, я ўбачыў дзіўную жывёліну, якая сядзела каля адчыненых дзвярэй. Жывёліна не была падобная на сабаку, але нельга было сказаць, што гэта каза альбо баран, хоць поўсць у яе была, нібыта ў казы, доўгая і гладкай. Морда была выцягнутая, белая з чорнымі плямамі, звисалі доўгія вушы, нібыта ў барана, вочы сумныя. Убачыўшы, што я стаю, як укопаны, гэтая дзіўная жывёліна раптам нібыта ўсміхнулася. Я аслупянеў. Тады, не мяняючы выразу морды, як быццам насміхаючыся з мяне, яна павярнулася і, цягнучы свой доўгі хвост, паднялася на другі паверх і знікла.

Я націснуў на кнопку званка, праз нейкі час пачуў ціхі крокі на прыступках лесвіцы. Спачатку з'явіліся клетчатыя хатнія тапачкі, затым ногі, якія былі абутыя ў гэтыя тапачкі, пасля чаго ўсё тулава, рэдкая бародка, якая расла толькі на падбародку, рот і вусы, рымскі нос, незадаволеныя вочы і нарэшце амаль лысы ўладальнік усяго гэтага «ва ўсёй красе». Гэтага чалавека я пазнаў адразу: галоўны рэдактар папулярнага ў той час літаратурнага часопіса «Дружба народов» Сяргея Барузды. Даведаўшыся, каго я шукаю, ён неак змяніўся ў твары, незадаволеная буркнуў: «Ідзіце з іншага боку», потым хутка павярнуўся і пайшоў. З таго часу прайшло больш за чвэрць

Два стагоддзі — адно жыццё

Фрагмент эсэ

стагоддзя, але ніяк не магу забыць дзіўную ўсмешку таго сабака і незадаволены выраз твару яго гаспадара, і зараз час ад часу гэтая жывёліна з усмешкай праходзіць праз пакрыты апалай лістотай садовы дворык маёй памяці.

Я меркаваў, што Андрэй Андрэевіч — важны і фанабэрысты чалавек, напэўна, я буду стаяць перад ім у нейкай разгубленасці. Але мае сумненні рассяліся ў адзін момант, як ранішняя пара, што ўзнімалася той раніцай над возерам у Перадзелкіне. Гэты вядомы на ўвесь свет чалавек, нягледзячы на сваю славу і аўтарытэт, быў вельмі прасты. У яго быў адкрыты твар, вочы свяціліся добразычліваасцю. Адною ласкавай фразай «вельмі рады» ён парушыў заслону адчужэння паміж намі. Тады Андрэй Вазнясенскі быў п'яцідзесяцігадовым вядомым паэтам, а я дваццацідзесяцігадовым малавартым вершатворцам, у якога выйшлі ўсяго дзве кніжачкі вершаў. Адчувалася, што мая рашучасць, тэлефонныя званкі з Ташкента і, нарэшце, смеласць, з якой я прыйшоў да яго, маё шчырае захапленне яго творчасцю спадабаліся Андрэю Андрэевічу...

Падрабязнасці гэтай сустрэчы і гутаркі былі апублікаваны ў газеце «Літаратура і мастацтва ва Ўзбекистане» і некалькі разоў перадрукаваны ў маіх кнігах. Таму не буду на іх спыняцца.

Я быў вельмі рады яго падарункам — фотаздымку, кніжкам «Взгляд» і «Прорыва духа», аўтографу «...3 намерам і чаканнем падаравання першага і другога тома», які ён пакінуў у трэцім томе «Избранных произведений», што выйшаў у 1984 годзе ў маскоўскім выдавецтве «Художественная литература», яго душэўным словам.

Упершыню я пазнаёміўся з творчасцю Андрэя Вазнясенскага яшчэ ў юнацтве, тады яго вершы хвалілі мяне, а зараз хвалюючым было тое, што мы сустрэліся твар у твар, я гутарыў з аўтарам гэтых вершаў, які казаў аб сабе, што ён «напалову зямны, напалову нябесны» чалавек. Тады з Масквы я вярнуўся з новымі ўражаннямі. Затым яны, ператвараючыся ў радкі і самоту, на працягу многіх гадоў пазбаўлялі мяне сну і спакою. На небе ўспамінаў круцяцца, нібыта прапелеры самалёта, прыпадабненні. Праз гады гэта вылілася ў вершаваныя радкі: «Падобныя адзін на адно воды, масты, гады...»

Пры словы «Ташкент» у майго суразмоўцы загараюцца вочы, на твары з'яўляецца цёплая і светлая ўсмешка.

Ён любіў Ташкент асаблівай любоўю. У 1966 годзе, калі здарыўся страшны зямлятрус, Вазнясенскі, не чакаючы якіх-небудзь заданняў альбо загадаў, па ўласнай волі і жаданні першым жа ранішнім самалётам прыляцеў у Ташкент і больш за дзесць дзён быў побач з ташкентцамі, жыў горам людзей, якія пацярпелі ад бедства, падтрымліваў іх словамі і вершамі, падзяляў турботу і смутак, напісаў паэму «Рэпартаж з Ташкента». У той жа дзень гэты актуальны твор быў надрукаваны ў цэнтральнай газеце «Комсомольская правда» пад загалоўкам «Дапамажыце Ташкенту!». Пазней паэт адзначаў у сваіх успамінах, што тады гэтае выступленне выклікала хваляванне чытачоў, што раздражняла савецкіх чыноўнікаў.

Паэт параўнаў зямлятрус, які за адзін дзень аб'яднаў мільёны людзей, зрабіў іх згуртаванымі, аднадушнымі і адзінакроўнымі, з родавымі схваткамі зямлі. Ён прадказваў, што стойкасць, воля і вера дапамогуць перажыць гора, на месцы руін і развалін уздымуцца сучасныя кварталы, белыя, нібыта фарфор, будынкі, Ташкент ператворыцца ў фантастычна прыгожы горад. Паэт,

які прысвяціў сваё сэрца гэтаму гораду са словамі «Мой Ташкент — маё жыццё», яшчэ не ведаў, што яго прадказанне і мара мільёнаў узбекаў здзейсняяцца праз чвэрць стагоддзя.

У красавіку 2006 года Андрэй Андрэевіч яшчэ раз напісаў аб Ташкенце. Гэтым разам у газеце «Труд» былі надрукаваныя мае вершы ў перакладзе народнага паэта Ўзбекистана Аляксандра Файнберга з уступным словам Вазнясенскага. Ён пісаў аб горадзе сваіх мар і спадзяванняў: «Ташкент — не проста горад. Для мяне гэта горад з асабліва святой і неверагодна блізкай аўрай, і ніякія геапалітычныя змяненні не могуць вырваць яго з майго сэрца. Ташкенцкія паэты прайшлі выпрабаванне часам. Мне заўсёды дарагія тэлефонныя званкі з Ташкента, які для мяне не проста горад, а частка майго лёсу. Дзякуй Ташкенту за яго дапамогу нам стаць сабой».

Наша другая сустрэча адбылася праз год з паловай цёплым цудоўным восенскім днём, гэтую пару рускія называюць «бабіна лета». Лістапад у Перадзелкіне, брызавы гай, які нібыта зіхаціць у сонечным святле, сонечныя блікі, што іграюць-пераліваюцца на залацістай лістоце, дэманстравалі ўсю прыгажосць рускай восені. Здавалася, што словазлучэнне «залатая восень» ужывалася ў самым прамым сэнсе. Восень у гэтых мясцінах была нават прыгажэйшай за вясну.

Я па даручэнні і пры падтрымцы тагачаснага дырэктара Выдавецтва літаратуры і мастацтва імя Гафура Гуляма Эркіна Вахідава павінен быў адвезці дагавор на подпіс. Дагавор прадугледжваў выданне зборніка вершаў Андрэя Вазнясенскага на ўзбекскай мове, а зборнік рыхтаваў я. Па арганізацыйна-афіцыйным звычай я адправіўся з камандзіраваным пасведчаннем ад Саюза пісьменнікаў рэспублікі. З дапамогай спецыяльнага карэспандэнта «Літаратурнай газеты» па Ўзбекистане пісьменніка Мурода Мухамада Дуста і па рэкамендацыі загадчыка Маскоўскага аддзела гэтай газеты вядомага журналіста Уладзіміра Сакалова я без усялякіх праблем размясціўся ў гатэлі «Масква».

У дзень майго прыезду ў Маскву ў «Літаратурной газете» былі надрукаваныя вершы Андрэя Андрэевіча. У рэдакцыі Сакалоў даў мне свежы нумар, каб я заадно адвёз яго ў Перадзелкіна.

Гаспадар дачы сустрэў мяне з усёй той жа ласкавай усмешкай, адкрытым тварам і ветлівасцю, як і ў першую нашу

сустрэчу. Крыху пазней, вітаючы госця звонкім і сардэчным голасам, зайшла жонка паэта Зоя Барысаўна Багуслаўская. Вядомая пісьменніца, адзіная каралева яго жыцця, лёсу, вершаў і паэм. Яна раздзяляла ўсе яго радасці і хвалеванні, і галоўная гераіня паэмы «Оза» — Зоя, Зоя Барысаўна... Абменьваючыся са мной прывітальнымі фразамі, яна непрыкметна акінула мяне позіркам з ног да галавы і запрасіла прысесці. Потым з суседняга пакоя прынесла медны паднос з рознымі дзіўнымі і прыгожымі бутэлькамі. Паказваючы на паднос з некалькімі гатункамі віскі, французскага, грузінскага віна, каньяку і гарэзкі, спыталася: «Што будзеце піць?» Я адказаў: «Чай». Яе тонкія бровы над яснымі вачыма крыху зрушыліся ад здзіўлення, і, падумаўшы некалькі секунд, яна накіравалася ў суседні пакой, адкуль хутка прынесла ўсё той жа паднос з акуратна расставленымі пачкамі розных гатункаў чаю. Сярод прыгожых упаковок я ўбачыў просценькі жоўты пачак з выявай слана. У рэдакцыі газеты «Вячэрні Ташкент» мы звычайна заварвалі такі чай, таму ён здаўся мне родным, ташкенцкім. Праз нейкі час гаспадыня прынесла адмыслова прыгатаваны моцны індыйскі чай. Пасля першага ж спадачка я адчуў сабе свабодна, нібыта сядзеў не ў Перадзелкіне ў вядомага паэта, а ў сваёй роднай рэдакцыі газеты «Вячэрні Ташкент».

Па даручэнні Эркіна Вахідава я павінен быў атрымаць ад Андрэя Андрэевіча і ўступнае слова да яго кнігі «Мангу ризк» («Вечнае мяса»), якая выдавалася на ўзбекскай мове. Вазнясенскі адразу ж напісаў такі ўступ і даў яму заглавак «Зварот да ўзбекскага чытача». Уступ быў невялікі, каля дзвюх старонак, але ў кожнай фразе адчувалася вялікая павога і пашана паэта да Ўзбекистана, узбекскага народа і ўзбекскай культуры. Ён пісаў: «Спадзяюся, вершы пра Байкал знойдуць водгук у сэрцы ўзбекскага чытача, таму што на дадзены момант боль Аральскага мора ірве маю душу».

Гэтым разам я прасядзеў у іх больш за дзве гадзіны. Узяўшы тэкст уступнага слова, фотаздымкі, новыя кнігі, падпісаўшы дамову, пачаў развітванца. Зоя Барысаўна, пакідаючы на сваім зборніку апавяданняў і аповесцей «Остановка» аўтограф з пажаданнем шчасця і ўдачы, прызадумалася і сказала: «Вось і кветачка. Вам ад мяне на памяць», — і намалявала вытанчаную кветачку над сваім аўтографам.

Гэта было пятага кастрычніка 1988 года. Кніга Вазнясенскага была выдадзена вялікім накладам праз год пад рэдакцыяй паэтаў Шаўката Рахмона і Мухамада Юсуфа, якіх, на жаль, ужо няма сёння з намі. Частку ганарару, які выплочваўся Вазнясенскаму як аўтару, Андрэй Андрэевіч без усялякай карысці хацеў падараваць мне, сказаўшы: «Вазьміце самі, карыстайцеся паводле свайго меркавання». Але я палічыў тое для сябе неналежным учынкам, і выдавецтва перавяло грошы на банкаўскі разліковы рахунак аўтара. Праз нейкі час я атрымаў удзячны ліст ад Андрэя Андрэевіча: «Вялікі дзякуй за прыгожую кнігу».

Як адзначалася вышэй, любоў Андрэя Вазнясенскага да нашай краіны, да нашых гарадоў — Ташкента, Самарканда, Бухары, Хіве — была асаблівай. Па адукацыі ён быў архітэктарам і лічыў нашы старажытныя гарады вялікімі і вечнымі помнікамі ўсходняй і чалавечай цывілізацыі.

З узбекскай.
Пераклад Генадзя АУЛАСЕНКІ
Малюнак Каміля КАМАЛА

Рамз БАБАДЖАН:

«О, Беларусь, свяшчэнная зямля...»

Укожнага з паэтаў, які займаецца яшчэ і мастацкім перакладам, несумненна, ёсць сваё прыцягненне да той ці іншай літаратуры. Гэта заканамерна. І адбываецца па прычыне асабістых творчых зацікаўленняў, зыходзячы з жыццёвай і творчай біяграфіі, з улікам памкненняў да засваення той ці іншай нацыянальнай культуры, літаратуры, паэзіі...

Вядома, што народны паэт Беларусі Максім Танк пераклаў за сваё жыццё даволі шмат твораў з розных літаратур. З аварскай, азербайджанскай, англійскай, армянскай, аўстрыйскай, балкарскай, венгерскай, грузінскай, грэчаскай, ідыш, ісландскай, іспанскай, італьянскай, казахскай, калмыцкай, кітайскай, лакскай, латышскай, літоўскай, лужыцкай, македонскай, малдаўскай, нямецкай, польскай, румынскай, рускай, славацкай, славенскай, таджыкскай, татарскай, туркменскай, турэцкай, украінскай, французскай, хіндзі, чэшскай, эстонскай, японскай. Уражальная шмаграннасць!.. Грамадскі і палітычны дзеяч Максім Танк шмат ездзіў, вандраваў па свеце. У яго было многа сустрэч з паэтамі розных народаў свету на ўсялякіх кангрэсах, канферэнцыях, сімпозіумах, з'ездах... Яго, здаецца, ведалі ва ўсім свеце. Яшчэ ў 1957 годзе беларускі паэт наведаў Кітай, дзе ў 1958-м выйшла кніга яго выбранай паэзіі ў перакладах Гаа Мана і Гэ Баацзяня.

Найбольшая прыхільнасць Максіма Танка — да польскай, рускай, украінскай паэзіі. Ён пераклаў вершы болей як 100 польскіх паэтаў. Што і зразумела: талент беларускага творцы сталае, мужнеў ва ўмовах жыцця ў Заходняй Беларусі, у Вільні, на тагачаснай тэрыторыі Польшчы, менавіта ў той час ён пазнаёміўся з многімі яркімі польскімі паэтамі. Сяброўства захавалася на ўсё жыццё.

Сярод зацікаўленняў Максіма Танка — зварот і да ўзбекскай паэзіі. «О, Беларусь, свяшчэнная зямля, // Не раз я марыў стрэціцца з табой! // І да цябе душой імкнуўся я // І бачу цябе ў славе баявой. // Я — гасць. Але ў сям'і сяброў-братоў // Гаспадаром сябе я адчуваю, // З тваіх крыніц п'ю, ем хлеб з тваіх палёў, // І ўсе — мне родныя, каго я сустракаю. // Тут кожны камень з берагоў Дзвіны // Суровы сведка, і ён мне гаворыць // Аб подзвігу народа ў дні вайны, // Аб перажытым, незабытым горы. // О, Беларусь! Чароўны, дзіўны край...» (Рамз Бабаджан. «У гасцях»). Пераклад цытуем з 11 тома

Максім Танк з узбекскімі пісьменнікамі: Рамзам Бабаджанам, Назірам Сафаравым, Уйгунам і Хамідам Гулямам, 1967 г.

Збору твораў Максіма Танка ў 13 тамах (Мінск, «Беларуская навука», 2010; укладальнікі — У. І. Мархель, С. У. Калядка). Пераклад упершыню быў надрукаваны ў пятым томе шасцітомнага Збору твораў народнага паэта ў 1980 годзе. А датуецца 19 сакавіка 1972 года. Колькі слоў пра Рамзу Бабаджана (1921—2009). Лаўрэат Дзяржаўнай прэміі СССР (1972) за паэму «Жывая вада». Народны паэт Узбекскай ССР (1981). Працаваў намеснікам старшыні Саюза пісьменнікаў Узбекістана. Перакладчык на ўзбекскую мову паэтычных твораў А. С. Пушкіна, М. Ю. Лермантава, М. А. Някрасава, А. Т. Твардоўскага і інш.

З узбекскай паэзіі М. Танк, акрамя звароту да творчасці Р. Бабаджана, пераклаў вершы Гафура Гуляма «Ну і што ж», Саяра «Ленін у Хіве», Душана Файзіева «...На Кіеўшчыне дзве ракі плывуць...», Шукруло «Пара лістападу». Самы ранні пераклад, выдаючы, — верш Д. Файзіева. Надрукаваны ў калектыўным зборніку «Сонца ў арыках» (Мінск, 1966). Пераклад датуецца 2.02.1966...

Верш Гафура Гуляма «Ну і што ж» быў надрукаваны ў альманаху «Братэрства — 1986».

Я каля інстытута дзяўчыну сустрэў.
Яе позірк вясёлы, як сонца, гарэў.

Эх, каб мог скінуць пару дзясяткаў гадоў,
Можа б, раскрыць сваё сэрца сілу
знайшоў.

Толькі я не прасяю, каб яе не спыніць,
Гавару, каб гарачыя вусны раскрыць:
«Як, скажыце, разынкаў базар
адиукаць?..»

Вось што я ёй сказаў.
А што мог я сказаць?

Гафур Гулям (1903—1966) — народны паэт Узбекістана (1963), акадэмік АН Узбекістана (1943). Аўтар многіх паэтычных і пражайтных кніг. У 1970 годзе (пасмяротна) быў адзначаны Ленінскай прэміяй. На беларускую мову творы класіка ўзбекскай літаратуры Гафура Гуляма перакладалі Анатоль Астрэйка, Эдзі Агняцэв, Сцяпан Гаўрусёў і іншыя беларускія паэты і перакладчыкі. Гэтыя пераклады друкаваліся ў перыядычных выданнях, калектыўных зборніках узбекскай літаратуры — «Спявае Узбекістан» (1962), «Сонца ў арыках» (1966), «Вясёлка над арыкам» (1986).

...Магчыма, гэтая згадка — і шараговы факт для гісторыі сусветнай паэзіі. Ды ўсё ж у гісторыі беларуска-ўзбекскіх літаратурных сувязей штрышок дастаткова знакавы...

Мікола БЕРЛЕЖ
Фота Уладзіміра КРУКА

Максім Танк падчас Дзён узбекскай літаратуры і мастацтва ў Беларусі, 1967 г.

Цёплы дотык настальгіі

Узбекскі пісьменнік з беларускімі каранямі Аляксей Усціменка прыцягнуў маю ўвагу даўно. Ён — значная фігура ў Саюзе пісьменнікаў Рэспублікі Узбекістан.

Аднойчы пісьменнік даслаў мне электронную версію свайго рамана, які раней публікаваўся фрагментамі ў часопісным варыянце і нарэшце выйшаў асобным выданнем.

Гэта не мэйнстрым. Пераважная большасць сучасных аўтараў такія кнігі не піша. Не хочуць і, як мне думаецца, проста не могуць. На жаль, паменшала і мэтавая аўдыторыя чытачоў, здольных бавіць з кнігай доўгі час, а не выхопліваць асобныя старонкі ў кароткіх паўзах паміж справамі.

Каб засвоіць, а не праглынуць разам гэтую двухтомную эпопею, лепш узяць на працы некалькі вольных дзён альбо дачакацца водпуску, каб адасобіцца ад мітусні. Не маючы такой магчымасці, я мусіў ахвяраваць начнымі гадзінамі.

Двухтомнік «Тыя, хто вандруюць у залатым міражы» («Странствующие в золотом мираже») велічэзны па аб'ёме тэксту — каля двух мільёнаў знакаў. І гэта той рэдкі выпадак, калі нават самы ўедлівы крытык ці скрупулёзны рэдактар не захоча, як мне здаецца, пераставіць аніводнае слова або літару, нават калі дзе-нідзе не зусім згодны з аўтарам, асобныя сцэны сам выпісаў бы не так... Твор уражае цэльнасцю і дасканаласцю.

Я не буду пераказваць сюжэт, тым больш што сюжэтных ліній некалькі, лепш раскажу не што ў раманае напісана, а як.

Мова і стыль твора цудоўныя, у найлепшых традыцыях рускай і савецкай прозы. Стылізацыя пад даўніну зроблена віртуозна, з глыбокім унутраным адчуваннем слова. У той жа час стыль цалкам сучасны, што відавочна, калі параўнаць аўтарскія прыёмы стылізацыі з тымі, якімі карыстаўся Аляксей Талстой у раманах «Пётр Першы». У прыватнасці, аўтар пазбягае прынятага ў савецкіх і дарэвалюцыйных часы занадта інтэнсіўнага, з пункту гледжання сучаснай моды, ужывання

дзеяслова «быць» у мінулым часе і прыналежнага займенніка «свой». Непазбежны пры чарнавым наборы тэксту паўторы пільна вычышчаны, што сведчыць аб багаці лексічнага запasu і сінанімічнай разнастайнасці аўтарскай мовы.

Ілюзія архаічнасці тэксту дасягаецца змяненнем парадку слоў — прыметнікі часта змяшчаюцца пасля назоўнікаў — і выкарыстаннем паняццяў, якія выйшлі з ужытку. Я зачараваўся пачуццём меры аўтара. Злоўжыванне архаізмамі значна перашкаджае засваенню твора чытачом. Досыць складана вытрымаць «раўнамернасць канцэнтрацыі» архаізмаў. Мяркую, што пісьменнік на працягу пэўнага стылю і проста яго захоўвае, атрымалася выдатна.

Пэрсанажаў шмат, і Аляксей Усціменка выразна пераключаецца паміж *points of view*, сцэны падаюцца як бы вачыма асобных герояў. Толькі ў канцы, калі выкладаецца паслядоўнасць гістарычных падзей пасля завяршэння галоўных, цэнтральных у раманае, пераважае тэкст ад аўтара.

Большасць гістарычных асоб, такіх як Пётр Вялікі, царэвіч Аляксей, Кацярына І, Меншыкаў і іншыя, шматразова былі прататыпамі персанажаў твораў. Усціменка здолеў пазбегнуць стэрэатыпаў. Пётр на захадзе жыцця, пачынаючы з 1717 года, паўстае хутчэй як палітык-гаспадар і стратэгі, а не гуляка і авантурыст, якім ён паказваецца ў сучасных падробках. Глыбей, чым звычайна, выпісаны вобраз Аляксея, які часцей за ўсё зводзіцца да банальнага няўдачніка або здрадніка інтарэсаў бацькі і імперыі. Вельмі яскравымі атрымаліся бухарскія тыпажы...

Рэдка кнігі перачытваю, часцей за ўсё, прачытаўшы, выдаляю. Да гэтай вярнуся абавязкова.

Двухтомнік Аляксея Усціменкі па якасці адпавядае ўзроўню класічнай літаратуры. Спадзяюся, што ў Расіі, Узбекістане, Беларусі і іншых рэспубліках, дзе ёсць рускамоўная чытацкая аўдыторыя, знойдзецца досыць знаўцаў класікі, каб рамана быў заўважаны і атрымаў адэкватны водгук.

Анатоль МАТВІЕНКА

Вытокі: Наваі і Якуб Колас

Адзін аднаго вартыя

Даволі часта бываюць выпадкі, якія, прытрымліваючыся звычайнай логікі, вытлумачыць не так і проста. Па-мойму, да такіх можна аднесці і знаходжанне

ў гады Вялікай Айчыннай вайны Якуба Коласа менавіта ў Ташкенце. Канешне, у гэтыя суровыя для Айчыны часы ў сталіцы Узбекістана знайшоў прытулак не толькі ён, а і беларускія навукоўцы. А Канстанцін Міхайлавіч з часу ўтварэння Акадэміі навук з'яўляўся яе нязменным віцэ-прэзідэнтам. Аднак былі ж і іншыя паўднёвыя рэспублікі Савецкага Саюза, але яго чамусьці паклікаў менавіта Ташкент. Ці не Гасподнім промыслам было накіравана акурата так, каб пясняр беларускага народа ўдыхнуў паветра — не на месяц, а на гады, якое жывіла жыццё і творчасць выдатнага пясняра ўзбекскага народа Наваі.

Ды, добра падумаўшы, ёсць падабенства і іншага кшталту. Як вядома, ніхто з беларусаў так пранікнёна і шчыра, з самай глыбіні сэрца не сказаў пра любоў да свайго кута, блакітнавокай старонкі, як Канстанцін Міхайлавіч. Ёсць шмат іншых прызнанняў у любові да Радзімы, але прамоўленае ім, на першы погляд такое простае, заўсёды так ускалыхвае душу, нібы ніколі раней не чуў яго: «Мой родны кут, як ты мне мілы! // Забыць цябе не маю сілы!» Калі ж уважліва перачытаць старонкі творчасці Наваі, можна і ў яго знайсці штосьці падобнае: «Ідзі, мой верш, у народ!».

Сказанае Наваі, па-сутнасці тое самае, што прагучала з вуснаў Якуба Коласа. Слаўны сын узбекскага народа, якому аддаў свой талент творцы і грамадзяніна, засведчыў б гэтымі радкамі тое, што ў збліжэнні людзей таксама вялікая сіла. Яно ні што іншае, а слова з маленства роднае, тая мова, якая пры ўсёй прыгажосці іншых моў, найлепшая на зямлі.

Магчыма, у сваіх згадках у нечым і памыляюся, але ў гэтыя дні, калі вось-вось расчыніць свае дзверы ХХХ Мінская міжнародная кніжная выстаўка, гасцямі якой будуць і ўзбекскія пісьменнікі, разважаю пра кантакты і ўзаемазвязі нашых суверэнных дзяржаў, найперш мне хочацца прыгадаць гэтых двух волатаў нацыянальнага прыгожага пісьменства — Наваі і Якуба Коласа. У большай ступені Наваі, які даўно мае сусветную вядомасць, але хацелася б, каб і беларусы пра яго ведалі куды больш. Што да нашага Якуба Коласа, ён увагай не абдзелены, ды хочацца, каб яшчэ лепш папулярызавалася яго творчасць у іншых краінах.

Хвалявалі не пышныя апраткі

Сапраўднае прозвішча ўзбекскага паэта, мысліцеля, дзяржаўнага дзеяча Нізамадзін Мір Алішэр. Свае творы падпісваў, як Алішэр Наваі, а ўвайшоў у гісторыю ў скарочаным варыянце. Наваі ў перакладзе азначае «меладзичны». Што праўда, тое праўда. Паэзія яго сапраўды вызначаецца гэтай важнай якасцю, калі апявае прыроду, каханне, але ў той жа час напоўнена і філасофскім роздумам аб існасці чалавека на зямлі, высьвятленнем таго, ці так жыве ён, як трэба жыць. У залежнасці ад канкрэтнага падыходу — апяваюцца ці яго дабрачыннасці, ці выкрываюцца загані. У некаторых выпадках Наваі карыстаўся і літаратурным прозвішчам Фані — у перакладзе на беларускую мову азначае «тленны». Гэты псеўданім таксама ўзнік не спантанна. Выбраў яго, зыходзячы з таго, што ўсе мы на гэтай грэшнай зямлі свайго роду пастаяльцы. Таму трэба жыць так, каб тленнасць забылася, а добрыя справы засталіся.

Нарадзіўся Наваі 10 лютага 1441 года ў горадзе Гераце, цяперашні Афганістан. Нібыта паходжаннем быў з уйгурскіх бакшы. Так называлі сакратароў і пісараў гэтага народа. Па іншай версіі, — выхадзец з цюркскіх мангольскага племені барласаў. Аднак заўсёды з павагай ставіўся да ўзбекаў:

*На шахскія кароны і пышныя апраткі
Мне надакучыла глядзець,
Мне дастаткова аднаго майго простага ўзбека,
У якога на галаве цюбецыйка, а на плячах халат.
(Падрадкаўны пераклад)*

Да паэзіі далучыўся рана. Бацька яго быў чыноўнікам у дзяржаве Цімурыдаў. У доме часта бывалі тагачасныя філосафы і дзеячы мастацтва. Ды і родзічы былі людзьмі вядомымі. Мір Саід, які з'яўляўся дзядзькам

хлопчыка па маці, быў паэтам. Не чужой была паэзія і іншаму яго дзядзьку Мухамеду Алі, які ўзяў псеўданім Гарыбі. Да ўсяго ён быў музыкантам і каліграфам. А стрыечны брат Наваі Саід-ака Хайдар карыстаўся паэтычным псеўданімам Сабухі. Яшчэ малым Наваі не толькі слухаў вершы, а і старанна завучваў. Маючы добрую памяць, шмат што з пачутага ў маленстве памятаў і ў сталыя гады. Адзін з твораў запомніў ва ўзросце трох-чатырох гадоў.

Рана пачаў пісаць вершы, але гэта не перашкаджала знайсці сваё месца ў жыцці. Служыў пры султане Хусейне Байкары. Уладкаваўшыся да яго ў 1469 годзе, праз тры гады атрымаў тытул эміра і стаў везірам. Аддаў гэтай справе 16 гадоў. Творчасць не перашкаджала паспяхова займацца гаспадарчымі справамі. На свае сродкі будаваў ірыгацыйныя сістэмы. Без іх і сёння ва Узбекістане не абысціся, а што ўжо казаць пра тых гады. Яго веды спатрэбіліся і пры ўзвядзенні школ, майстэрняў каліграфіі і пераплёту. Мог бы і далей гэтым

займацца. Толькі яго дзейнасць не вельмі падабалася прыдворным вяльможам. У большай ступені — вольналюбівых погляды. Таму, развітаўшыся са службай, цалкам аддаўся паэзіі.

Свайго роду энцыклапедыя

Дагэтуль больш пісаў для сябе, дзелячыся з тымі, хто гэтаксама захапляўся вершаскладаннем, перш-на-перш з настаўнікам і сваім сябрам Абдурахманам Джамі — персідскім і таджыкскім пісьменнікам і вучоным. А ўжо з 1488 года сам стаў вядомым паэтам. Карыстаючыся персідскай, стараўзбекскай і таджыкскай мовамі, не толькі вершы пісаў, а і паэмы. Перайшоў таксама да праязных твораў. У першым выпадку гэта былі дываны, у другім — дастаны. Дываны — спалучэнні такіх жанраў, як касыды, газелі, рубая, фард і іншыя. А дастаны — эпічны твор у фальклоры ці літаратуры Блізкага і Сярэдняга Усходу. Аўтар, беручыся за іх, літаратурна апрацоўваў гераічныя міфы, легенды і казачныя сюжэты. Важнае значэнне мелі і навуковыя і філасофскія артыкулы Наваі. У асноўным яны прысвечаліся тагачаснаму духоўнаму жыццю.

Агульнавядома, што колькасць напісанага — яшчэ не сведчанне ўнёску таго ці іншага пісьменніка ў літаратуру. Чаго не скажаш пра Наваі. Пісаў ён вельмі шмат, асабліва паэтычных твораў. Ды гэта было не на шкоду якасці. Усё — каля 30 зборнікаў — найвышэйшай мастацкай якасці. Асабліва паэтычны збор — каля 47 тысяч радкоў вершаў. Складзены ім самім у 1498 — 1499 гадах, ён уключаў сюды тэматычныя зборнікі: «Дзівосы дзяцінства», «Рэдкасці юнацтва», «Дзівосы сярэдніх гадоў», «Карысныя парады сталасці». Гэта свайго роду «ўніверсітэты» з далёкага ад нас 15 стагоддзя (памёр Наваі 3 студзеня 1501 года). Вяршыняй яго творчасці лічыцца «Хамса» («Пяцерыца»), пяць паэм якой — «Неслакоў праведных», «Лейлі і Меджнун», «Фархад і Шырын», «Сем планет», «Іскандэраў мур» — у пэўнай ступені энцыклапедыя жыцця народа. Розныя аспекты закладзены ў яе змесце — ад уласцівага кіраўніка дзяржавы да паважнага стаўлення да простага чалавека.

Па сёння адчуваецца ўсплыў Наваі на развіццё не толькі ўзбекскай, а і іншых цюркамоўных і не толькі літаратуры. Ён мог бы быць большым, калі б яго творы часцей перакладаліся. Калі ў беларускай перыёдыцы яшчэ можна напаткаць публікацыі, то кніга выйшла толькі адна. У зборніку «Лірыка» (1993) прадстаўлены некаторыя газелі Наваі і ўрыўкі з яго паэм.

У эвакуацыі не самотны

А пра знаходжанне ў Ташкенце Якуба Коласа добра вядома. Прыехаў ён з сям'ёй сюды 14 жніўня 1941 года. Перад гэтым спыняўся ў Ляўках у Янкі Купалы, жыў у сваякоў жонкі пад Масквой. Праз некаторы час у Ташкенце атрымаў кватэру. Разам з ім спачатку жыў, таксама з сям'ёй, тэатральны крытык Міхась Модэль, які хутка стаў намеснікам дырэктара Рускага драматычнага тэатра ў Ташкенце. Потым у Кастуся Міхайлавіча была іншая кватэра.

У далечыні ад Радзімы, хоць і сумаваў па ёй, самотным не быў. Актыўна займаўся грамадскай дзейнасцю, сустракаўся з чытачамі. Адна з сустрэч адбылася на хімічным факультэце Ташкенцкага педагагічнага інстытута. Не адмовіўся і ад удзелу ў літаратурным вечары. Разам з ім, з Аннай Ахматавай, Сяргеем Гарадзецкім, Сямёнам Кірсанавым былі і ўзбекскія

пісьменнікі Хамід Алімджан, Гафур Гулям... Актыўна займаўся і творчай дзейнасцю. Не толькі вершы пісаў, а і апавяданні. Пашанцавала і з выданнем кніг. Адна з іх выйшла ў перакладзе на туркменскую мову ў Ашхабадзе, другая — у Ташкенце. Аб з'яўленні яе парупіўся Хамід Алімджан, знайшоўшы перакладчыкаў, якія хутка справіліся з работай. Напісаў і ўступнае слова. Следом за ёй выйшла і кніга ў перакладзе на рускую мову Сяргея Гарадзецкага.

Супрацоўнічаў і з рэдакцыямі газеты «Фрунзовец», якая з'яўлялася органам Сярэднеазіяцкай ваеннай акругі, і часопіса «Правда Востока». Удзельнічаў у першым пасаджэнні Прэзідыума Акадэміі навук БССР, большасць членаў якога знаходзілася ў Ташкенце. А 3 лістапада 1942 года ў Доме Чырвонай Арміі ў Ташкенце прайшло ўрачыстае пасаджэнне, прысвечанае 60-годзю Коласа. У Ташкенце не толькі стварыў шмат вершаў, напісаў артыкулаў. Завяршыў паэму «Суд у лесе», палову паэмы «Адплата».

Многія ведалі Якуба Коласа ў Ташкенце, яшчэ больш чыталі яго творы. З асаблівай цеплынёй ставіліся да Канстанціна Міхайлавіча тыя, хто ведаў яго па Мінску. Сярод іх была і Эдзі Агняцвет, якая таксама знаходзілася ў эвакуацыі. Яна ўспамінала: «Я ўдзячна лёсу за тое, што была ў ліку першых слухачоў тагачасных вершаў Якуба Коласа. Людзі Узбекістана, і ў першую чаргу пісьменнікі, шчыра палюбілі народнага паэта Беларусі. Неаднаразова я чула ад такіх паэтаў Узбекістана, як Гафур Гулям, Айбек, Хамід Алімджан, Зульфія, Уйгун, што яны ганарацца сваім знаёмствам і дружбай з Якубам Коласам».

Пакінуў гасцінную сталіцу Узбекістана 1 лістапада 1943 года. У 1946 годзе за выдатныя творы, напісаныя ў гады Вялікай Айчыннай вайны, яму была прысвоена Сталінская прэмія першай ступені. Сёння ў Ташкенце аб Якубе Коласе нагадваюць бюст і вуліца, што носіць яго імя.

Плён абяцае працяг

Многія ўзбекскія пісьменнікі бывалі ў Беларусі. Песныя сувязі з ёю былі ў Зульфії (1915—1996), народнай паэтэсы Узбекістана, Героя Сацыялістычнай Працы. У гады вайны яна пасябрала з Эдзі Агняцвет, неаднойчы наведвалася ў Мінск. Яе творы па-беларуску выходзілі двойчы: «Лірыка» (1967) і «Такое сэрца ў мяне» (пераклад Эдзі Агняцвет, 1985).

Якуб Колас.

Паэт жа Султан Джурна назаўсёды застаўся на нашай зямлі, загінуўшы пры вызваленні Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. Сімвалічна, што зямля з яго магілы ў Лоеўскім раёне перададзена ва Узбекістан. Радасна, што некаторыя яго творы перакладзены на беларускую мову, дзякуючы Анатолю Астрэйку, Сцяпану Ліхадзёўскаму, Канстанціну Паўтаржыцкаму, Кастусю Цвірку.

А ўвогуле над перакладамі ўзбекскіх аўтараў на беларускую мову працавалі многія. У тым ліку Рыгор Бардулін, Сымон Блатун, Васіль Вітка, Сяргей Грахоўскі, Анатоль Грачанікаў, Васіль Жуковіч, Павел Кавалёў, Міхась Калачынскі, Валянцін Лукша, Мікола Маляўка, Яўген Міклашэўскі, Максім Танк, Кастусь Цвірка, Мікола Чарняўскі і іншыя. Цяпер маладзейшыя пісьменнікі, як правіла, часцей пераўвасабляюць па-беларуску сваіх аднагодкаў. Пачыналася ж набліжэнне літаратуры з сонечнага Узбекістана да беларускага чытача са зборнікаў фальклору «Узбекскія народныя казкі», «Дзве сястры», «Кемлівыя браты», анталогіі «Спявае Узбекістан», «Сонца ў арыках», зборнікаў «Узбекскія апавяданні», «Вясёлка над арыкам», «Другі перавал», а пасля кніг асобных аўтараў, публікацый у перыёдыцы.

Несумненна, прастора для творчага пашырэння кантактаў, узаемазвязей шырокая. Як з беларускага боку, так і з узбекскага. Але, прыняўшы пад увагу, што каля своеасаблівых вытокаў гэтага дачынення стаяць такія волаты мастацкага слова, як Наваі і Якуб Колас, трэба і далей плённа працаваць на ніве нашага пабрацімства.

Яэп ЛІТВІНОВІЧ

Пярэсты Усход

Для славяніна, які апынуўся ў нязвыклым для сябе ўсходнім свеце (а пабывала я нядаўна ў Ташкенце), уражанняў тут больш чым дастаткова. І я імі падзялюся, бо ўтрымліваць іх у сабе гэтак жа нясцерпна, як невыносна вісець саспеламу яблыку на дрэве.

Наш бестурботны сон лунае недзе паміж кудлатых аблокаў. Большую частку палёту цешым сябе гаворкай аб магчымасці ляцець прамым рэйсам, які займае чатыры з паловай гадзіны, у той час як дабірацца праз Маскву — амаль суткі. У такія імгненні асабліва востра адчуваецца значнасць адкрытых паміж дзяржавамі межаў, дружалюбнасць паміж народамі. За кароткі час пражываеш зайздроснае жыццё: перамяшчаешся ў прасторы не проста з аднаго месца ў іншае, наогул, трапляеш у незнаёмую цывілізацыю.

У Ташкенце глыбокая раніца, калі спіцца асабліва ахвотна. Між іншым, розніца ў часе ў нашых сталіцах — дзве гадзіны. Пры першых кроках у чаканым Ташкенце ногі слізаюць па асфальце, пакрытым ледзяным налётам. Асцярожнічаючы ў хадзе, прабягаю вачыма даволі вялікі натоўп. І натываюся на прыўзняты ўверх белы ліст паперы з маім прозвішчам. Гэта падбэдэрвае, і мы ўтраіх манеўрыруем у людской плыні да зусім незнаёмага чалавека, які на той момант здаецца амаль самым блізкім у свеце.

Малады статны мужчына гадоў трыццаці падхоплівае нашы чамаданчыкі, і мы з радасным шчэбетам крочым за ім. Тады мне было не ўцяміць, чаму ветлівы Анвар на таксі мчаў нас па галоўным праспекце сталіцы моўчкі. Апануты ў лёгкі пінжачок і такія ж летнія штаны, ён сумленна чакаў нас на марозе гадзіны дзве, і за гэты час ператварыўся ў сапраўдны лядзяш. Перад гэтымі ён ніяк не мог паказаць гэтага. Тым больш што і сам, інакш, быў у шоку ад нязвыклых для Ташкента холаду. Інакш апрануўся б цяплей.

Ташкент жыве сваім адмераным стагоддзямі жыццём: яркімі арнаментамі, архітэктурнымі кантрастамі і парадоксамі, звязанымі з так званым сейсмічным мадэрнізмам. Інакш і быць не можа ў зоне, дзе зямля здольна на нервовыя, інсультныя штуршкі. І зараз бяжыць халадок па целе ад успамінаў пра разбуральны ташкенцкі землятрэс 1966 года.

Алайскі дэхканскі базар у Ташкенце — адзін з найстарэйшых і самых папулярных базараў, — знаёміўся са слаўтасцямі горада ў інтэрнэце. Які шанц: базар амаль каля нашага гатэля!

Гандляры перад намі навывперадкі хваляць свой тавар. З пустымі рукамі адсюль, безумоўна, не сыдзе. Губляешся ў выбары смачнага і яшчэ смачнейшага, блытаешся ў сваіх супярэчлівых жаданнях, пераскок-ваеш ад аднаго гандляра да другога, нягледзячы на намер кожнага з іх весці торг згодна з найлепшымі традыцыямі ўсходняга базару. На Усходзе, дарэчы, ёсць такая прымаўка: «Купля без гандлю — не халаль».

У дадзеным выпадку перамагае прамыяная ўсмішка невысокага, але даволі ёмкага Джафара. Ён не

завывае, як іншыя. Для зручнасці падставіў пад ногі дошчачку па той бок прылаўка, на якім большасць прысмакаў, згатаваных уласнаручна. З пачуццём годнасці ён узвышаецца над вынікамі сваёй працы, якой прысвячае жыццё.

— Падыходзьце бліжэй! — Джафар прыкмячае цікавасць да сваёй персони і да тавара.

Далей ён шчодро частуе далікатэсамі, адначасна дзелячыся сакрэтамі іх прыгатавання. Ахвотна расказвае пра сям'ю, прыгажунь дачок. Як кожны мужчына, ма-рыць пра сына.

Калі ў роце становіцца так соладка, што губы амаль зліпаюцца, Джафар зноў дагаджае пакупніку: нібы па ўзмаху чароўнай палачкі, спрытна дастае з-пад прылаўка тэрмас і разлівае з яго напой у папярковыя кубачкі.

— Травы сабраны ў гарах, — тлумачыць Джафар, — назіраючы, як маленькімі глыточкамі смакуем гарачую гарбату.

Адчуваючы яе духмяны пах, ахвотна верыш, што біялагічна актыўных рэчываў у гэтых нагаткоў, чабору ды душыцы болей, чым у звычайных. І набываеш цэлае кіло травяной сумесі замест некалькіх соцен грамаў, на якія разлічваў. Як, у прыватнасці, просіш узважыць усяго з пакаштаванага — адмысловых сувеніраў, набытых дадому.

У чым сакрэт гандлёвага поспеху Джафара? Верагодна, ён, як усходні мудрэц, разважыў проста: чалавек, які пакаштуе салодкага, становіцца добрым, мяккім, упэўненым у тым, што набывае. Таму і тактыка яго паважлівага стаўлення да пакупніка спрацоўвае бездакорна.

Будучы ў даверлівых адносінах з Джафарам, просім яго парадзі, куды накіравацца заўтра, каб (калі та-кое магчыма) адчуць сябе хаця б крыху ўзбекам або, як у нашым выпадку, узбечкай.

«Анажон, апакіжон», — кажа Джафар з павялічанай ветлівасцю (як прынята ва ўзбекаў звяртацца да «белай жанчыны») і, доўга не раздумваючы, раіць:

— Вам трэба наведаць Сярэднеазіяцкі цэнтр плову. Ён адсюль, ад станцыі метро «Абдула Кедыры», праз некалькі прыпынкаў, — чым асабіста ў мяне Джафар выклікае яшчэ большую сімпатыю, бо ў галаве маланкай прабягае ўспамін пра плоў, які зусім нядаўна смакавала з кніжных старонак.

Аднак у той момант я не магу ўявіць, што праз ноч апынуся ў эпіцэнтры плоўнай індустрыі Сярэдняй Азіі. І кніжныя старонкі стануць для мяне явай!

«Вер сваім вачам!» — даю сабе ўстаноўку, глытаючы кожную літару вялікай расцяжкі: «СЯРЭДНЕАЗІЯЦКІ ЦЭНТР ПЛОВУ».

У кнізе Андрэя Бітава гаворыцца пра прыгатаванне плову пры чайхане — вельмі звыклую ва ўзбекскім грамадскім харчаванні з'яву. Лічыцца, што плоў з'явіўся дзве тысячы гадоў таму і ніколі нікога не пакінуў галодным, нікому не зашкодзіў. Гэтая ежа не проста нацыянальная ў народаў Сярэдняй Азіі, Азербайджана, Афганістана, яна — своеасаблівы культ, які суправаджае чалавека пры ўсіх яго жыццёвых праявах: нараджэнні, выселлі, жалбы-нах... І штодзённа плоў — гэта моц цела і духу!

Адмовіцца ад плову — значыць вельмі жорстка пакрыўдзіць гаспадара. Калі ў нас «сталоўка» ад слова «стол», то ва ўзбекаў — ад слова «плоў» («ашхона»).

Спрабуючы даведацца, колькі рэцэптаў плову існуе, шчыра кажучы, я разгубілася: плоў самаркандскі, ферганскі, бухарскі... І, наогул, плоў гатуюць у кожнай узбекскай сям'і, аздабляючы яго сваімі кулінарнымі вынаходкамі.

У нас жа на парадку дня — плоў ташкенцкі, над якім чаруюць умельцы ў спецыяльна прызначаным для гэтага цэнтры, які самі ўзбеки шануюць нібы святыню. Вабіць іх сюды не столькі магчымасць сытнага (да таго ж і таннага) абеду, колькі сама атмасфера прыгатавання плову найлепшымі майстрамі — рытуалу часоў Аляксандра Македонскага або Цімура Тамерлана.

Будынка цэнтры, у адпаведнасці са сваім прызначэннем, падзелены на дзве часткі. Першы нагадвае велізарны навес, з трох бакоў падмацаваны сценамі.

У розных месцах двара — свая дзея, гледачом якой можа стаць кожны. Воддаль кідаецца ў вочы гара мяса — бараніны, ялавічыны, — выгляд якога пераконвае

ў яго выключнай свежасці. І гэтага дастаткова, каб перавесці погляд на больш эмацыянальную з'яву.

Хлебачок «нырае» ў печ і адтуль з'яўляецца з ляпёшкамі — маленькімі сонейкамі, здабытымі ў глыбіні каменнага прыстасавання. Гэта тандыр — спецыяльная печ, вырабленая майстрамі з горнага лёсу (парода) з дабаўленнем вярблюджай або авечай поўсці. Раней тандыры мела ў доме амаль кожная ўзбекская сям'я. Час мяняе прырытэты ва ўсім свеце. Новае прыходзіць на змену так званаму «дзедаўскаму». Што нярэдка выклікае сум па старым правяраным стагоддзямі, а таму надзейным і сапраўдным.

Каб спячы ляпёшку, трэба мець высокае майстэрства (звычайна гэтая справа давяраецца мужчыну). Ён распальвае вуглі і моцна награвяе печ, якая мае форму цыліндра са звужанай гарлавінай. Тандыр абмазваюць глінай, змешанай з пшанічнай саломой і соллю, а ўнутраныя сценкі пакрываюць бавоўнавым алеем. Дзякуючы чаму печ становіцца гладкай і мучныя крошкі не прыліпаюць.

Хлеб закладваецца ў тандыр, калі жар ачахне. Ляпёшкі прымацоўваюцца да сценкі лёгкім шлёпаннем з дапамогай рукавічкі — рапіты, вырабленай на ватнай аснове. Пасля чаго адтуліна тандыра ненадоўга закрываецца.

Звычайна ў цэнтры плоў рыхтуюць да 11 гадзін раніцы (ва ўзбекаў яго прынята есці на абед). І сапраўды, а 12 гадзіне адзін з казаноў, дзе змяшчалася амаль тры тоны плову, ужо паўпусты.

На падыходзе — другі казан, такіх ж пузаты і ёмкі. Змесціва яго, накрытае спецыяльнымі бляхамі, яшчэ томіцца, даходзіць, набывае незабыўны водар, вытанчаны ўсходнія ноткі, яркі букет смаку.

Вось і яшчэ адзін чыгунны велікан пыхкае парай, белай, прызрыстай. Тут толькі пачало адбывацца чаруніцтва ператварэння рысу, бараніны, морквы і ўсялякіх прыпраў не ў рысавую кашу (!), а ў нацыянальную страву!

Уся гэтая смаката становіцца сапраўдным здабыткам народа ў другой частцы цэнтры — зале, разлічанай на 500 чалавек.

Апынуўшыся ў ёй, нявольна згадваеш добрым словам нашага знаёмага Джафара, які параіў пабываць у цэнтры плову. Тут сапраўды робіцца не проста сведкам, а саўдзельнікам рэальнага жыцця ўзбекаў. Відавочна, што цэнтр наведваюць прыезджыя, для якіх ён за дзіва. Але ж сюды ідуць бясконцы патока і самі ўзбеки, прычым немалымі сем'ямі, са сваякамі, шмат моладзі. Усе па-святочнаму апранутыя, з радаснымі іскрынкамі ў карых вачах.

Атрымліваем на талерцы з нацыянальным арнамен-там жаданы плоў з кавалачкам казы (конскай каўбасы) і вараным яйкам, а таксама ляпёшку, салат «ачык-чучук» (са свежых памідораў, агуркоў, цыбулі і зеляніны), гарбату з лімонам. Адолець заказанае складана — многа і сытна.

Яйка застаецца на маёй талерцы некранутым. «Знайшлі, чым здзівіць, — думаю я. — Хапае гэтай «смакаты» і дома».

Ёсць дома і рыс, і зіра, і морква жоўтая... А плоў не той. Можа, і варанае яйка не тое?

Алена СТЭЛЬМАХ, фота аўтара

Выходзіць з 1932 года

Заснавальнікі:
Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь,
грамадскае аб'яднанне «Саюз пісьменнікаў
Беларусі», рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова
«Выдавецкі дом "Звязда"»

Галоўны рэдактар
Аляксей Іванавіч ЧАРОТА

Рэдакцыйная
калегія:
Таццяна Арлова
Алесь Бадак
Дзяніс Барсукоў
Віктар Гардзей

Уладзімір Гніламедаў
Вольга Дадзімава
Жана Запартыка
Анатоль Казлоў
Анатоль Крэйдзіч
Віктар Кураш

Алесь Марціновіч
Вячаслаў Нікіфараў
Мікалай Чаргінец
Іван Чарота
Іван Штэйнер

Адрас рэдакцыі:
Юрыдычны адрас:
220013, Мінск,
вул. Б. Хмяльніцкага, 10-а
E-mail: info@zviazda.by

Адрас для карэспандэнцыі:
220034, Мінск, вул. Захарава, 19
E-mail: lim_new@mail.ru
Адрас у інтэрнэце: www.zviazda.by

Тэлефоны:
галоўны рэдактар — 325-85-25
адказны сакратар — 377-99-73
аддзелы крытыкі і бібліяграфіі;
прозы і паэзіі; мастацтва — 317-20-98
бухгалтэрыя — 311-17-16

Выходзіць раз на тыдзень
у пятніцу.

Падпісныя індэксы:
63856 — індывідуальны;
63815 — індывідуальны льготны
для настаўнікаў;
638562 — ведамасны;
63880 — ведамасны льготны.

Пасведчанне аб дзяржаўнай
рэгістрацыі сродку масавай
інфармацыі № 7 ад 10.12.2012,
выдадзенае Міністэрствам
інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Выдавец:
Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова
«Выдавецкі дом "Звязда"».
Дырэктар — галоўны рэдактар
Аляксандр Мікалаевіч КАРЛЮКЕВІЧ
Нумар падпісаны ў друку
16.03.2023 у 11.00
Ум. друку арк. 3,72
Наклад — 737

Друк Рэспубліканскага ўнітарнага прадпрыемства
«Выдавецтва «Беларускі Дом друку»»
ЛП № 02330/106 ад 30.04.2004
г. Мінск, пр-т Незалежнасці, 79/1. Індэкс 220013
Заказ — 519
Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Рукапісы прымаюцца толькі ў электронным
выглядзе (праграма Microsoft Word),
не вяртаюцца і не рэзюмуюцца.
Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць
з меркаваннямі аўтараў публікацый.
Аўтары нясуць адказнасць за факты, якія
прыводзяцца ў публікацыях, у адпаведнасці
з заканадаўствам Рэспублікі Беларусь.

ISSN 0024-4686

